

MINŐSÍTETT
GYÓGYPEDAGÓGIAI PROGRAM

Országos Közoktatási
Intézet

ADD A KEZED!

SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNYŰ KISGYERMEKEK ÓVODAI NEVELÉSI PROGRAMJA

**Alkalmazza: a Bartos Sándor Általános Iskola és
Előkészítő Szakiskola óvodai csoportja.**

Készítette: Kissné Haffner Éva
Szabó Borbála
Wagner Pálné

Lektorálta: Mezeiné dr. Isépy Mária

Adaptálta: Antalka Zsoltné
szakvizsgázott fejlesztőpedagógus,
gyógypedagógus, óvodapedagógus

Kedves Olvasó!

Ön a Bartos Sándor Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola óvodai csoportjának programját olvassa, melyet a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Gyakorló Óvodájának programjából, annak átdolgozásával készítettünk.

Engedje meg, hogy átjárja ezen írás hatása.

Ne csak értelemmel, szívvel-lélekkel vegye át lelkesedését, küzdelmeit, erőfeszítéseit a gyermekért, a gyermek emberhez méltó életéért, a gyermek csodálatosan gazdag emberi értékeinek kibontakoztatásáért, kiteljesítéséért, és ezáltal a pedagógus hivatás mélyül, nemesedik, életszerűbbé válik.

B e v e z e t ő

Az intézmény neve:

Bartos Sándor Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola

Az intézmény fenntartója:

Klebersberg Intézményfenntartó központ

Az intézmény alapító okirata:

51/2006.(VI.15.)MÖK határozat alapján többcélú közoktatási intézmény (összetett iskola).

Az intézmény földrajzi működési területe:

Várpalota

Az óvoda felvételi körzete:

Várpalota város és körzete

A gyermekek a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság javaslata alapján nyernek felvételt. Ebben az értelemben a gyógy-pedagógiai óvoda "bemenetszabályozott" intézmény.

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 4. § 25. pontjában meghatározottak szerinti sajátos nevelési igényű (a továbbiakban: sajátos nevelési igényű) gyermekek óvodai nevelését végző óvoda a helyi pedagógiai programját az Óvodai nevelés országos alapprogramja, valamint az e rendelet 1. mellékleteként kiadott Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelvében foglaltak figyelembevételével készíti és fogadja el.

I.1.1.Tárgyi feltételek

Csoportszoba, egyéni fejlesztést biztosító helyiség, gyermekmosdó zuhanyozóval, gyermek öltöző, ünnepélyek lebonyolítására szolgáló közös helyiség, melegítő vagy tálaló konyha, tornaszoba, jól felszerelt, tágas udvar (füves, árnyékos, napos résszel

A csoportszobában a szokásos óvodai berendezésen túl szükséges: , az egyéni fejlesztéshez logopédiai tükör, fejlesztő játékok, speciális audiovizuális eszközök, mozgásfejlesztést segítő eszközök (pl. Bobath labdák, hengerek, WESCO eszközök), a finommotorika fejlesztést segítő játékok, eszközök, anyag (lehetőleg természetes anyagok, eszközök), logopédiai eszközök.

I.1.2.Óvoda személyi feltételei:

Az óvoda személyi feltételei jónak mondhatóak. A két óvodai csoportban délelőtti és délutáni munkarendben két-két gyógypedagógus dolgozik.Közülük három óvónői végzettséggel is rendelkezik.Valamint logopédiai, fejlesztőpedagógiai, alapozó terápiás, és gyógypedagógusi szakvizsgával is rendelkeznek a kollégák.

A munkát két dajka segíti, akik közül egy gyógypedagógiai asszisztens végzettséggel is rendelkezik.

Munkánkat pszichológus személyiségfejlesztése teszi teljessé.

I.1.3.Az óvónő személyisége:

Programunk megvalósulását sikerét, esetleges kudarcát is meghatározhatja az óvónők személyisége, nevelőtestület légköre, a vezető közreműködése.A nevelőmunkát az óvoda teljes nyitvatartása alatt óvónők végzik. Személyiségük mint a nevelésben. Magatartásukat tolerancia, elfogadás, kezdeményezőképeség jellemzi.

I:1.4.A szükséges gyógypedagógiai feltételek biztosítása a sajátos nevelési igényű gyermek számára

a) A sérülésspecifikus módszerek, terápiák, technikák szakszerű megválasztása és alkalmazása;

b) az egyéni szükségletekhez igazodó környezet, speciális bútorok biztosítása;

c) az egyéni szükségletekhez igazodóan speciális segédeszközök használata; a segédeszközök elfogadtatása, azok

következetes használatára és megóvására nevelés;

d) a kompenzációs lehetőségek körének bővítése a nem vagy kevésbé sérült funkciók differenciáltabb

működésének tudatos fejlesztésével;

e) annak felismerése, hogy a sajátos nevelési igényű kisgyermek egyes területeken kiemelkedő teljesítményre is

képes;

f) rugalmas szervezeti keretek kialakítása a sajátos nevelési igényű gyermekek egyéni foglalkoztatásának

megvalósulásához;

g) az óvoda pedagógusai, pedagógiai munkát segítő alkalmazottai és a szülők megfelelő tájékoztatása a sajátos nevelési igényű gyermek befogadására, együttműködés a sérült gyermek családjával.

I. A korai segítségnyújtás, gyógypedagógiai óvodai nevelés indokoltsága

A köznevelési törvény biztosítja, hogy minden sérült, akadályozott fejlődésű gyermek születése pillanatától, illetve a szülők igényeihez alkalmazkodva, támogató segítséget kapjon.

Olyan segítséget, amely hatékonyan mozdítja elő a szervezet érését, integratív funkcióinak, belső erőforrásainak kibontakoztatását.

Ahhoz, hogy a speciális nevelési szükségletű gyermek eredményesen illeszkedjen be a többségi közösségbe, hogy saját képességeinek megfelelően fejlődjön, orvosi - gyógypedagógiai - pszichológiai segítségre van szüksége.

Washingtonban, 1996. június 1.-én a Sérült Gyermek Szolgáltatásairól szóló IV. Nemzetközi Konferencián az alábbi határozat és minden országnak szóló ajánlás született:

I. A Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve

I.1 Általános elvek

I.1.1. Az Óvodai nevelés országos alapprogramja a sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésében

Az alapidokumentumban meghatározott nevelési, fejlesztési tartalmak -minden gyermek számára szükségesek. Az óvodai nevelés a sajátos nevelési igényű gyermekeknél is a nevelés általános célkitűzéseinek megvalósítására

törekszik. A nevelés hatására a sérült kisgyermeknél is fejlődik az alkalmazkodó készség, az akaraterő, az önállóságra

törekvés, az érzelmi élet, az együttműködés. A sajátos nevelési igény szerinti környezet kialakítása, a szükséges tárgyi feltételek, és segédeszközök megléte akkor biztosítja a nevelési célok megvalósíthatóságát, ha a napirend során

a gyermek mindig csak annyi segítséget kap, ami a további önálló cselekvéséhez szükséges.

I.1.2. Az Irányelv célja

Az Irányelv célja, hogy a nevelési programban foglaltak és a sajátos nevelési igény összhangba kerüljenek. Annak biztosítását szolgálja, hogy

- az elvárások igazodjanak a gyermekek fejlődésének üteméhez,
- fejlesztésük a számukra megfelelő területeken valósuljon meg,
- a sajátos nevelési igényű gyermekeket a nevelés, a fejlesztés ne terhelje túl,
- a rehabilitációs, rehabilitációs célú fejlesztő foglalkozások programjai váljanak az óvodák nevelési programjainak tartalmi elemeivé.

A fejlesztés szervezeti keretének megválasztását, az alkalmazott speciális módszer- és eszközrendszert minden esetben a gyermekek állapotából fakadó egyéni szükségletek határozzák meg. A többségi óvodában történő együttnevelés – az illetékes szakértői bizottság szakértői véleményének figyelembevételével – minden esetben egyéni döntést igényel a gyermek szükségletei szerint.

I.1.3. A rehabilitációs, rehabilitációs ellátás közös elvei

A sajátos nevelési igény kifejezi:

- a) a gyermek életkori sajátosságainak a fogyatékos, az autizmus spektrum zavar vagy egyéb pszichés fejlődési zavar által okozott részleges vagy teljes körű módosulását,
- b) a képességek részleges vagy teljes kiesését, fejletlenségét, eltérő ütemű fejlesztettségét. Az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység olyan teammunkában kialakított és szervezett nevelési folyamatban valósul meg, mely az egyes gyermekek vagy gyermekcsoport igényeitől függő

eljárások (időkeret, eszközök, módszerek, terápiák) alkalmazását teszi szükségessé.

A sajátos nevelési igény a szokásos tartalmi és eljárásbeli differenciálástól eltérő, nagyobb mértékű differenciálást, speciális eljárások alkalmazását, illetve kiegészítő fejlesztő, korrekciós, rehabilitációs, valamint terápiás célú pedagógiai eljárások alkalmazását teszi szükségessé.

A nevelés, a fejlesztés feltételeit a köznevelési törvény és az ahhoz kapcsolódó jogszabályok határozzák meg. Az általánosan kötelező feltételeket a jogszabályok több területen módosítják, illetve kiegészítik olyan többletszolgáltatásokkal, amelyeket ki kell alakítani, és hozzáférhetővé kell tenni.

A gyermekek rehabilitációs, rehabilitációs célú fejlesztésének az alapja a szakértői bizottság szakértői véleménye. Az óvodai nevelőmunka során figyelemmel kell lenni arra, hogy

- a sérült kisgyermek harmonikus személyiségfejlődését az elfogadó, az eredményeket értékelő környezet segíti;
- a gyermek iránti elvárást fogyatékoságának, autizmus spektrum zavarának vagy egyéb pszichés fejlődési zavarának jellege, súlyosságának mértéke határozza meg;
- terhelhetőségét biológiai állapota, esetleges társuló fogyatékosága, személyiségjegyei befolyásolják.

A rehabilitációs, rehabilitációs egyéni és/vagy csoportos fejlesztés elsősorban gyógypedagógiai kompetencia, amely kiegészül a társszakmák – pszichológiai, orvosi – terápiás együttműködésével. Az egyéni fejlesztési terv elkészítéséhez

a gyermek fogyatékoságának, pszichés fejlődési zavarának típusához igazodó szakképzettséggel rendelkező gyógypedagógus, gyógypedagógiai tanár, konduktor, konduktor-óvodapedagógus, konduktor-tanító, terapeuta, pszichológus, orvos együttműködése szükséges.

I.1.4. A rehabilitációs, rehabilitációs tevékenység közös céljai és feladatai

A fejlesztés céljait minden esetben a fejleszhetőséget megfogalmazó gyógypedagógiai-orvosi-pszichológiai komplex vizsgálat diagnózisára, javaslataira kell építeni.

- a) A mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékból, több fogyatékból együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékból, autizmus spektrum zavarból fakadó hiányzó vagy sérült funkciók kompenzálása vagy helyreállítása, a meglévő ép funkciók bevonásával,
- b) Törekvés a különféle funkciók egyensúlyának kialakítására.
- c) A szükséges speciális eszközök elfogadtatása és használatuk megtanítása.
- d) Az egyéni sikereket segítő tulajdonságok, funkciók fejlesztése.
- e) Az egyes területeken kimagasló képességeket mutató gyermek támogatása.

Ezért a programnak gyermekre lebontottnak kell lennie a kis lépések elvét, az állandóságot, a folyamatosságot kell szolgálnia.

"A nevelés nem csupán szocializációs aktus, hanem személyes és szociális integrációs folyamat, amelyben a személy (az én) alkotó szerepet tölt be, még akkor is, ha fogyatékból bizonyos fokig gátolja ebben" -- írja *Otto Speek*

II. Az iskoláskor előtti nevelés rövid történeti áttekintése

Ahhoz, hogy a sérült gyermek szocializációja eredményes legyen, s e folyamatban maga is egyre aktívabban részt tudjon venni, a család, a gyógy-

pedagógus segítő támogatásán túl, a **"befogadó" társadalom szemlélet-változására** is szükség van.

Az elmúlt negyedszázad sok tekintetben előre lépést mutat – a korai fej-lesztés, óvodai nevelés terén, - de sok, ma még megoldhatatlan feladatot jelöl ki az elkövetkező időkre.

A század elején *Ranschburg Pál* és *Tóth Zoltán* már megfogalmazták, hogy a fogyatékosokról való gondoskodásnak a bölcsőtől a sírig kell tartania, de még nagyon hosszú az út a megvalósulásig. Kizárólag a gyermek érdeke és állapota dönti el, hogy ez szegregált, vagy integrált környezetben valósulhat meg optimálisan.

Egyre több óvoda válik befogadó óvodává, a szülők egyre inkább többségi óvodába szeretnék járatni sérült gyermeküket.

Az elmúlt évtizedekben megindult egy folyamat, melynek legfontosabb jellemzője, hogy a **sérült gyermeket is elsősorban gyermekeknek** tekinti, aki valamilyen "mássággal" bír. Ennek a gyermeknek is **joga van** a szeretetre, az emberi kapcsolatokra, a védelethez, a biztonságra, a megértésre, az ember méltóságának tiszteletben tartására. Joga van az önkifejezésre, a megértésre.

Ha mindezek nem biztosíthatók számukra a szocializációs folyamatban, akkor a "sérülten is emberi létforma kibontakozásának esélyétől fosztjuk meg őket".

A gyógypedagógiai óvoda a szocializációt segítő folyamat egyik állomása lehet.

Vannak gyermekek, akik nevelésében kihagyhatatlan állomás, vannak akiknél átmenet -- integrációra felkészítő -- vagy a sikertelen integráció utáni fejlesztő intézmény, és vannak értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban akadályozott gyermekek, akiknél nem indokolt ennek az intézménynek igénybevétele.

Bizonyos jól szocializált, jól fejleszthető gyermekek -- ha a személyi, tárgyi feltételek adottak (felkészített, kiképzett óvodapedagógus, gyógypedagógus segítő jelenléte, kis létszámú értő, odaforduló felnőtt és gyermekközösség, együttműködő szülők stb.) -- eredményesen nevelhetők az integrált óvodai csoportokban.

Bárhol is nevelkedjen azonban a 3 - 7 éves sajátos nevelési igényű óvodáskorú gyermek, fontos, hogy speciális nevelési szükségleteinek megfelelően szolgálják képességeinek fejlesztését, szocializációját.

III. A gyógypedagógiai óvoda nevelési koncepciója

Az óvoda célja: egy olyan feltételrendszer biztosítása, amely figyelembe veszi a tünetek változatosságát, az egyéni teherbíró képességet, a speciális nevelési szükségleteket, a harmonikus személyiségfejlesztést, a testi, szociális, értelmi érettség kialakítása, az iskolai potenciális tanulási zavarok megelőzése, az iskolában történő beválás érdekében. **Mindezek alapján a fejlesztés magába foglalja a vizuális, akusztikus, taktilis, mozgásos észlelés folyamatait, a motoros képességek, a beszéd- és nyelvi készségek és az értelmi képességek fejlesztését. Az egyes fogyatékosági típusok függvényében más-más terület kap nagyobb hangsúlyt.**

Halmozottan fogyatékos gyermek, gyermekcsoport esetén a megállapított fogyatékoságok mindegyikére tekintettel kell lenni. A nevelési programot egyéni fejlesztési terv is kiegészíti

Ez így egységben igazodik a speciális nevelési szükségletekhez, életkori, érési sajátosságokhoz igazodó támasznyújtás, az érzelmi biztonság nyújtásán túl törekszik :

- az interperszonális kapcsolatok, az énkép kialakítására, az önismere fejlesztésére, attitűdök, normák kialakítására;
- speciális módszerek, terápiák alkalmazásával segíti az egyre pontosabb észlelést, fejleszti a figyelem összpontosítását, a gondolkodást, az emlékezetet, elősegíti a verbális és nonverbális kommunikáció kialakulását;
- a tanulási képességeket meghatározó struktúrák fejlesztésénél a mozgásra alapoz;
- a program a gyógypedagógiai hagyományokra, a legújabb szakirodalomra, a gazdag tapasztalatokra támaszkodik, a sérült gyermek egyéniségszükségeihez, eltérő fejlődési üteméhez igazodik;

- differenciált, a szükségletekhez igazodó segítségnyújtással szolgálja a képességfejlesztést, törekszik a hiányosan működő képesség korrekációjára valamennyi területen.

III.1. A fejlesztés legfontosabb területei:

- 1.1 a **nagymozgások** kialakítása, korrigálása; az egyensúlyérzék fejlesztése;
- 1.2. a **manuális** készség fejlesztése;
- 1.3. a beszédszervek ügyesítése, a **beszéd** indítása;
- 1.4. a **játéktevékenység** fejlesztése
- 1.5. a speciális **zenei nevelés** alapjainak lerakása.

A percepció fejlesztés, a kognitív funkciók, a mozgás stb. fejlesztésén túl különös hangsúlyt kap az **önkiszolgálás, önellátás** fejlesztése, az iskolai életmódra való felkészítés, egyéni, kiscsoportos, csoportos formában, játékosan, sok tapasztalatszerzést biztosítva a módszeres, következetes, apró lépésekben történő fejlesztés, a "gyökerek" kiépítése.

A program foglalkozási körén túl lehetőséget kell teremteni a **kiegészítő terápiák** igénybevételére (pl. speciális úszás, terápiás lovagoltatás, **kutyaterápia, fényterápia** stb).

Törekszik a program a családközpontú gondoskodás megvalósítására, támaszkodik a korai fejlesztés eredményeire.

Támogatja az integrációs törekvéseket. Felkészítik az arra alkalmas gyermekeket a többségi intézményes nevelésre.

Részt vesz az intézmény a befogadó pedagógusok képzésében.

Tervezzük, hogy módszertani központként hospitálási, konzultációs lehetőséget biztosítunk a kistérség szakemberei számára.

Az itt folyó munkával kapcsolatban videofilmek készültek.

Mindezek a szülőkkel együttműködve valósulna meg.

Tanácsadással segítik őket.

A meleg családi légkör őszinte, a gyermekek ügyét szolgáló együttműködést biztosít minden gyermek és felnőtt számára.

IV. Fejlesztési célok

A sajátos nevelési igényű óvodáskorú gyermekek az óvodába lépéskor igen heterogén képet mutatnak. Az eltérések az életkorban, fejlettségi szintben, a fogyatékoság súlyosságában, típusában, a gyermek előzetes életében, családi vagy előző intézményes nevelésében gyökereznek.

Közös vonásuk azonban, hogy **fejlődésük lelassult**, s a mennyiségi eltéréseken túl **minőségi eltérés** tapasztalható. Az **alacsony pszichés aktivációs szint** miatt minden területen nehezebben induló, lassabb fejlődést mutatnak. Gyakran motiváció szegények.

Míg a problémamentesen fejlődő gyermek egyenletes tempóban nagyobb lépcsőfokokon át jut el a célig, addig az értelmi fogyatékos gyermek sok kisebb, alacsonyabb lépcsőfok megmászásával, **kis lépésekkel**, sok-sok gyakorlás után közelíti meg a célt, saját lehetőségeinek csúcsát.

Szorosan **együttműködve a családdal** célzottan igyekezik a pedagógus kihasználni azokat az időpontokat, amikor bizonyos funkciók érése "szenzibilis fázisban" van.

Az optimális fejlesztés a transzfer hatás következtében az egész személyiségre hat, a **gyermek pszichomotoros fejlesztését szolgálja**. Így nem egymástól elkülönült funkció tréning zajlik, hanem egyidejűleg több funkció fejlődését segíti a komplex környezet.

A **szociális tanulás támogatása közben** figyelembe veszi a program a különböző funkciók egymásra épülését, hogy sikerélményt biztosítson a gyermekeknek, s hogy a tanítási technikák könnyen érthetőek, elsajátíthatóak legyenek.

A "tanulás" akkor hatékony, ha a gyermek érzi a **biztonságot**, ha tudja, hogy a környezete őt elfogadja, megérti.

3 "alapelv"-nek kell érvényesülni: "Ölelj át!", "Tegyél le!", "Hagyjál békén!".

Ez jelenti egyrészt az életkor specifikus, illetve fejlettség szerinti önállósulási folyamatok állomásait, másrészt azt, hogy a sérült gyermek is elsősorban gyermek, akinek szüksége van a bizalomteljes szeretetre, elfogadásra, de a túlzott óvó-védő szeretet gátja lehet az önállósulásnak.

Így meg kell tanulni elengedni, "letenni" a gyereket, örülni az első önálló kísérleteknek, s ezt elő kell segíteni, illetve szükségleteit oly módon figyelembe venni, hogy a napirendben legyenek a pihenést, a nyugalmat biztosító idők, fázisok, ahol azt csinál, amit akar -- természetesen a felnőtt felügyelete mellett.

Miután a **spontán tanulás is sérült**, gyakran hiányzik a természetes kíváncsiság belőlük, tudatosan kell kiépíteni a tanulási helyzeteket.

Meg kell tanulniuk az összes érzékszerv bevonásával a **helyes érzékelést, észlelést**, mint a magasabb mentális folyamatok kialakulásának első lépcsőfokát.

Az észleléssel igen szoros kapcsolatban van a megismerés folyamatában az **emlékezet** és **figyelem**, hisz csak azt tudják felidézni, amire emlékeznek, az emlékezet pedig függ a figyelemtől.

A **nagy mozgásigényre**, a **tevékenység érzelem vezéreltségére**, a viszonylag jó **utánozókézségre**, a felnőttközpontúságra támaszkodva lehet eredményt elérni.

A gyermeki személyiség fejlődése szempontjából a legfontosabb tevékenységformára a **játékra** épülhet a pedagógiai munka, bármilyen képességfejlesztés legyen az mozgás, pszichomotoros vagy nyelvi-kommunikációs fejlesztés.

A játék nincs ellentétben a tanulással. Játék közben a gyermek tanul: tanul szociális szerepet, érzelmeket, motívumokat, beállítódást, tanulja a környezet személyi és tárgyi világának elsajátítását.

Az **óvodai élet tudatos szervezésével**, a mindennapos szakszerű csoportos és egyéni **képességfejlesztő munkával**, az **érzelmi biztonság megteremtésével**, a gyermekek tevékenység-szükségletének kielégítésével, a sokoldalú tapasztalat-szerzést, a szociális tanulás feltételeit biztosítva **kell elérni**, hogy az óvodások:

- érezzék magukat biztonságban a szeretetteljes légkörű közösségben;
- testi, szociális, értelmi képességeik egyaránt fejlődjenek;
- tudjanak utánozni;
- tudjanak egymás mellett és egymással tevékenykedni, a felnőtt irányítását elfogadni;
- használják adekvátan a játékeszközöket, játékban legyenek kitartóak, vigyázzanak játékukra, ismerjék azok helyét;
- értsék az egyszerű -- alkalmanként gesztussal kísért -- verbális utasításokat, azokat hajtsák végre.
- fejlettségi szintjüknek megfelelően tudjanak kommunikálni;
- kívánságukat, kérésüket, szükségleteiket tudják közölni; használjanak nonverbális jelzéseket is.
- sokrétű tapasztalatokat szerezzenek közvetlen környezetükről, tudjanak abban tájékozódni. Ismerjék meg a környezet tárgyait, azok tulajdonságait.

- tudjanak rövid ideig feladathelyzetben maradni, figyelmüket egy adott tevékenységre irányítani.
- alakuljon ki önállóságuk az elemi tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés, WC használat terén. Ha kell, fogadjanak el és kérjenek segítséget.
- mozgásuk legyen viszonylag összerendezett, harmónikus; igényeljék a rendszeres mozgást, tevékenyen vegyenek részt mozgásos játékokat .
- tudjanak különböző anyagokkal ügyesen manipulálni, alakuljon ki az ábrázolás igénye bennük.
- szívesen hallgassanak rövid mesét, verset. Tudjanak életkoruknak, fejlettségi szintjüknek megfelelő dalokat, verseket, mondókákat,
  - ismerjék az alapvető viselkedési szokásokat, tudjanak köszönni, kérni, kivárni stb. Tudjanak elemi szabályokhoz alkalmazkodni, elemi munkát végezni.

IV.1. Tartalom

A tanulás folyamatában elméleti, gyakorlati ismeretek, jártasságok, készségek elsajátítását, képességek kialakulását, viszonyulások, érzelmi akarati tulajdonságok fejlődését, magatartás tanulást segíti a pedagógus. A verbális, mozgásos és szociális tanulás eredményeként alakulnak a gyermek érzelmei, a cselekvés módja, a szociális magatartás, különböző tulajdonságok és képességek.

IV.1.1.Foglalkozási formák a gyógypedagógiai óvodában

1.2.önkiszolgálásra nevelés: feladatai: a tisztálkodás, öltözés-vetkőzés, étkezés, egyszerű munkavégzés, szobatisztaságra nevelés terén minél nagyobb önállóságra nevelni az óvodás gyermeket.

1.3.mozgásfejlesztés: az alapmozgások kialakítása, korrigálása, a koordinációs zavarok, a mozgásos ügyetlenség csökkentése, a testi-lelki harmónia, a jó pszichomotoros állapot elősegítése.

1.4. beszégfejlesztés és környezetismeret megismerésére nevelés: kettős feladata: a beszéd megértés fejlesztése, az aktív beszéd indítása, fejlesztése, illetve speciális megközelítési móddal, kis lépésekkel, minden érzékszerv egyidejű bevonásával a szűkebb környezet megismertetése. Egyszerű mesék, versek, mondókák megtanítása.

1.5. ábrázolás -alakítás: a vizuális és taktilis észlelés, a testséma fejlesztése a szem-kéz koordináció, alakállandóság, alak-háttér felismerő képesség fejlesztése, a téri tájékozódás fejlesztése, a helyes ceruzafogás megtanítása, az ábrázoló kedv felkeltése, technikák, eszközök megismertetése.

1.6. Játékra nevelés: az adekvát játékhasználat elsajátíttatása, a gyakorló, konstruáló és elemi szerepjátékok megismertetése. Az egymás melletti és együttes játék megvalósítása énekes-verses népi játékok játszása.

1.7. egyéni fejlesztés: az adott gyermek fejlettségi szintjének megfelelő képességfejlesztés. A lassabban haladó és a csoport átlagánál jobb képességű gyermek egyénre szabott terápiáját is jelenti.

1.8.zenei nevelés alapjai: egyszerű ritmusú versek, mondókák segítségével a ritmus, a zenei hallás fejlesztése, alapjainak megtanítása.

IV.2.Kiegészítő terápiák

2.1. beszédjavítás,-beszédfejlesztés : megkésett terápia

2.2. speciális úszásoktatás elemei: vízhezszoktatás, a vízben való biztos mozgás, a helyes levegővétel elsajátítása, az úszás előkészítése, a siklás -- esetleg úszás -- megtanítása erre kiképzett gyógypedagógus úszóedző vezetésével.

2.3.Mozgásfejlesztő terápia, gyógytesznevelés: az erre rászoruló szakorvosi javaslattal rendelkező gyermekek számára erre kiképzett gyógypedagógus által végzett célzott foglalkozás.

2.4. terápiás lovagoltatás: a szülő igénye szerint az erre alkalmas gyermekek terápiája erre kiképzett szakember vezetésével.

2.5. Kutyszerápia: személyiségfejlesztő tréning, erre kiképzett oktató irányításával. Szocializációs segítség és beszéd- mozgásfejlesztő eljárás a gyermek érdekében.

IV.3.A foglalkozások heti rendszeressége

A foglalkozás neve	heti előfordulás	a foglalkozás formája
Beszédfejlesztés és környezeti nevelés	5	csoportos, egyéni
mozgásfejlesztés	5	csoportos
Önkiszolgálásra nevelés	2- 5	egyéni, mikrocsoportos
Ábrázolás-alakítás	3	mikrocsoportos vagy egyéni
játékra nevelés	2 – 3-5	csoportos, mikrocsoportos vagy egyéni
egyéni fejlesztés	5	egyéni
zenei nevelés alapjai	2	mikrocsoportos

A foglalkozások konkrét számát a tanév elején a csoport diagnosztikus állapotfelmérése után állapítjuk meg.

IV.4. Keretnapirend.

7-től-8-ig gyerekek folyamatos fogadása, irányított játék, egyéni fejlesztés összevont csoportban.

8-tól-9-ig testápolási feladatok, gondozási feladatok, reggeli, önkiszolgálás

9-től-10-ig: mindennapos testnevelés, komplex foglalkozások

10-től-11-ig egyéni fejlesztés, mozgásra nevelés, játék tevékenység,

11-től-12-ig: testápolási teendők, gondozási feladatok, ebéd, pihenőhöz készülődés

12-től-13-ig: Pihenő

13-től-14-ig: Pihenő, egyéni fejlesztés, beszédfejlesztés, mozgásfejlesztés.

14-től-15-ig: folyamatos ébresztés, uzsonna

15-től-16-ig:szabad játék, gyermekek folyamatos távozása

V.1.Speciális óvodai nevelést-oktatást igénylő gyerekek csoportjai,jellemzői

1.1Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek

Az enyhén értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében meghatározó és kívánatos a nem fogyatékos óvodás korúakkal történő együttnevelés. A spontán tanulást, a társakkal való együttműködést, a kommunikáció fejlődését segítik azok az élmények, tapasztalatok és minták, amelyeket a gyermek a kortárs csoportban megél. Az integrált óvodai nevelés keretében szükség szerint gondoskodni kell a folyamatos gyógypedagógiai megsegítésről. Külön óvodai csoport létesítése kizárólag az 5. életévét betöltött – óvodai nevelésre kötelezett – és a komplex – gyógypedagógiai, pedagógiai, pszichológiai és orvosi – vizsgálat diagnózisa alapján egyértelműen az enyhén értelmifogyatékos övezetbe sorolt gyermekek számára abban az esetben lehet szakmailag indokolt, ha az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget a gyermek vélhetően csak a speciális nevelés keretében biztosított, intenzív gyógypedagógiai fejlesztés mellett éri el.

1.2.. A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermek

A középsúlyosan értelmi fogyatékos gyermekek sérülése általában már az óvodáskort megelőzően, közvetlenül szülés után vagy kora gyermekkorban

felismerhető. A jól szervezett és hatékony korai fejlesztés jelentősen segítheti az

óvodai beilleszkedést és az óvodaérettség elérését.

Óvodába lépéskor jellemző a bizonytalan nagymozgás, ügyetlen manipuláció, előfordulhatnak sztereotip mozgások.

Szobatisztaság kialakulatlan, beszédértés gyenge, sok esetben a kommunikáció súlyosan akadályozott. Sérült a figyelem, a motiváció, az emlékezet és a kitartás.

A közepsúlyosan értelmi fogyatékos gyermek fejlesztésében a kis lépések elvét alkalmazva, a gyermekekre jellemző

cselekvésbe ágyazott gondolkodást figyelembe vevő képességfejlesztés kellő időt, alkalmat kell, hogy biztosítson:

- a) az alapmozgások, manipuláció kialakítására, fejlesztésére,
  - b) a minimális kontaktus, kooperációs készség, valamint a nonverbális és verbális kommunikáció fejlesztésére, a gyermek egyéni szükségleteinek megfelelően a szóbeli kommunikációt kiegészítő, illetve helyettesítő módszerek, eszközök alkalmazásával történő fejlesztésére,
  - c) a beszédindításra, a beszédmegértés fejlesztésére, az aktív szókinccs bővítésére,
  - d) a szobatisztaság, az alapvető önkiszolgálási szokások kialakítására,
  - e) az adekvát játékhasználat elsajátítására, a kognitív funkciók fejlesztésére.
- Ezek kialakításánál kiemelt szerepe van a rendszerességnek, az utánzásnak, a gesztussal kísért, egyszerű verbális utasításnak, a zenének, a ritmusnak, a sok ismétlésnek.

A fejlesztés során a csoportos foglalkozásokon törekedni kell a megfelelő motiváció fenntartására, a csoportban az egymáshoz való közeledésre, az egymás melletti tevékenykedés fejlesztésére.

1.3. Beszéd fogyatékos gyermek nyelvfejlődési és beszédzavarok óvodáskorban:

Beszédfigyelmetlen gyermekek esetén a receptív vagy expresszív beszéd/nyelvi képességrendszer szerveződésének fejlődési eredetű vagy szerzett zavara miatt az anyanyelv elsajátítás folyamata akadályozott, a gyermek életkorától

eltérő. A beszédfigyelmetlen gyermek szenzoros, motoros vagy szenzomotoros problémája (expresszív diszfázia, receptív diszfázia, kevert típusú diszfázia, a folyamatos beszéd zavarai, logofóbia, centrális eredetű szerzett

beszédzavarok, orrhangzós beszéd), illetve a beszédproblémákhoz társuló megismerési nehézségek és viselkedés zavarok miatt eltérően fejlődik.

Beszédfigyelmetlen az a gyermek, akit a szakértői bizottság a komplex vizsgálata alapján annak minősít.

A beszédfigyelmetlen gyermek óvodai nevelését megelőzheti a korai fejlesztés.

A nyelvfejlődési és beszédzavarok az anyanyelvi fejlettség alacsony szintjében a beszédértés és észlelés nehézségében, kifejezőkészség nehézségében (szegényes szókinccs, grammatikai fejletlenség), a beszédszerveződés

nehézségében (mondatalkotási készség nehézsége, összefüggő beszéd kialakulatlansága), a beszédszervi működés gyengeségében, a beszédhangok tiszta ejtésének hiányában, az írott nyelv elsajátításának nehézségeit előjelző

kognitív képességzavarban (fonológiai tudatosság, taktilis, vizuális észlelés, verbális emlékezet zavarai), a verbális tanulás lassú fejlődésében nyilvánulhatnak meg.

A beszéd- és nyelvi problémák súlyos zavara mellé társulhatnak részképességzavarok (diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia veszélyeztetettség) és magatartás problémák, amelyek nehezítik a gyermek beilleszkedését.

A fejlesztés az anyanyelvi nevelést középpontba állító, az aktív nyelvhasználatot segítő, speciális terápiákat alkalmazó fejlesztési

környezetben valósulhat meg a gyermek komplex állapotfelmérése alapján.

A gyermek egyéni

képességeihez igazodó intenzív fejlesztőmunka során fontos, hogy az ismeretszerzést sokoldalú tapasztalatszerzést biztosító módon, cselekvésbe ágyazott játékos módszerekkel tegyük lehetővé, amely segíti a társas kapcsolatok kialakulását és a személyiség fejlődését is.

Az óvodai nevelés, fejlesztés egész időtartama alatt kiemelt feladat az aktív nyelvhasználat és kommunikáció kialakítása, az értelmi fejlesztés, a mozgás és észlelési funkciók, valamint a vizuomotoros koordinációs készség javítása,

az érzelmi élet fejlesztése, speciális eszközök és módszerek alkalmazásával egyéni és kiscsoportos fejlesztési formában.

A speciális nevelés keretében biztosított fejlesztés segíti az iskolába lépéshez szükséges fejlettségi szint elérését. A fejlődéséről a szülőket folyamatosan tájékoztatni kell, a gyermek fejlesztése a szülőkkel való együttműködés

keretében, egyéni fejlesztési terv alapján valósulhat meg.

Azoknál a beszéd fogyatékos gyermekeknél, akiknél több beszédprobléma együttesen fordul elő, vagy a beszéd fogyatékosághoz a testi érzékszervi- és pszichés fejlődés zavara társul, az eredményes fejlesztés a logopédia és a társuló fogyatékoság módszereinek kombinációjával valósulhat meg.

1.4.. Az autizmus spektrum zavarral küzdő gyermek

Az autizmus spektrum zavarok meghatározó jellegzetessége a társas viselkedést, a kölcsönösséget igénylő kommunikációt és a rugalmas viselkedésszervezést megalapozó kognitív készségek minőségi károsodása, amely jellegzetes viselkedési tünetekben nyilvánul meg. Az állapot hátterében az idegrendszer fejlődési zavara áll. Az autizmus spektrum

zavarral küzdő gyermekekre jellemző a kölcsönösséget igénylő társas helyzetek megértésének és azokban való részvételének zavara, a beszéd szintjéhez képest károsodott kölcsönös kommunikáció, a rugalmatlan, sztereotip viselkedés, a viselkedésszervezés és kivitelezés zavara és az egyenetlen képességprofil. Autizmus spektrum zavar minden értelmi szinten előfordul, ami azt jelenti, hogy jelen lehet átlagos (vagy átlag feletti) intelligencia mellett épp úgy, mint értelmi sérüléssel együtt járva. A fejlődési zavar átlagos, vagy átlag feletti intelligencia esetében is jelentősen befolyásolja, áthatja a gyermeki fejlődést, megváltoztatja a megismerés folyamatát és a társas viselkedés fejlődését, ezért sérülés-specifikus fejlesztésre minden érintett gyermeknek joga és szüksége van. Autizmusban a beszédfejlődés gyakran megkésik, súlyos esetekben nem alakul ki beszélt nyelv. A központi probléma azonban nem a nyelv hiánya, vagy megkésett fejlődése, hanem a funkcionális, kölcsönös kommunikáció sérülése. Az alapvető problémák közé tartozhat a nyelvhasználat színvonalától függetlenül, hogy hiányozhat a kommunikáció és a beszéd hasznának, hatalmának megértése, vagyis hiányozhat annak megértése, hogy mások érzéseit, gondolatait, tetteit kommunikáció útján befolyásolni lehet.

Az autizmus spektrum zavarral küzdő kisgyermek lehető legkorábbi diagnózist követő rehabilitációs terápiája megelőzheti egyes tünetek kialakulását, enyhítheti a fejlődés devianciáját. Ennek eredményeként a nembeszélő, vagy megkésett beszédfejlődésű gyermek (ha mentális szintje megengedi) óvodába lépéskor már rendelkezhet korlátozott mennyiségű, de célszerűen használt augmentált – vizuálisan segített – kommunikációs eszköztárral. A gyermek a szociális interakció csecsemőkori fejlődési szintjének megfelelő egyes képességeket segítséggel használhat, és a

kölcsönösséget igénylő társas viselkedési helyzetekben, illetve környezetében az egyéni fejlesztéshez szükséges viselkedéselemekkel képességeitől függően rendelkezhet.

A korai speciális terápia hiányában ezek lesznek az óvodai fejlesztés fő céljai, kiegészítve a viselkedésproblémák, viselkedés- és gondolkodási készségek terápiájával, szükség esetén a korai elemi készségek kialakításával

(szobatisztaság, rágás-evés, önkiszolgálás) fejlesztésének elemeivel.

A jó értelmi képességekkel rendelkező, jól beszélő autizmus spektrum zavarral küzdő kisgyermek számára is a kommunikációs, szociális és kognitív rehabilitációs terápia az óvodai nevelés elsődleges feladata.

Ennek érdekében az óvodai nevelés, illetve ideálisan a szülővel való együttműködés eredményeképpen az egész ébren töltött idő

- különösen a természetes élethelyzetek használandóak a fejlesztésre.

Az óvodai fejlesztés alapja minden esetben pszichológiai képességmérés. A fejlődési szint és szociális alkalmazkodás követése egyéni felméréssel történik, speciális eszközök és módszerek használatával, egyéni fejlesztési helyzetben megalapozva. A gyermekek szükségleteinek megfelelő fejlesztéséhez az óvodai környezet megfelelő kialakítása, és a speciális módszerekben képzett szakember vagy fejlesztő asszisztens jelenléte szükséges.

1.5.. A fejlődés egyéb pszichés zavarával (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozás zavarral) küzdő gyermek

A sajátos nevelési igényű gyerekek e csoportját a különböző súlyosságú és komplexitású – az ismeretelsajátítást, a tanulást, az önirányítás képességeinek fejlődését nehezítő – részképesség-zavarok, vagy azok halmozott előfordulása

jellemzi. Az érintett gyermekek az átlagnál nehezebben viselik el a várakozás és a kivárást okozta feszültségeket, a váratlan zajokat. Aktivációs szintjük

erősebben ingadozik, nyugtalanabbak. Fokozottabban igénylik a tevékenységet

meghatározó állandó kereteket, szabályokat, valamint a pozitív visszajelzést, a sikeres teljesítmények megerősítését, a dicséretet. A kognitív, az emocionális-szociális képességek eltérő fejlődése a sikeres beilleszkedést, az iskolába lépésre való felkészülési folyamatot késleltetheti.

Az óvodai nevelés és fejlesztés során kiemelt feladat: a gyermek szakértői bizottsági véleményében foglaltakra alapozva a részképesség-zavarok egyéni fejlesztési terv szerinti korrekciója és kompenzálása tudományosan megalapozott szakmai módszerek alkalmazásával. A fejlesztés szakmai teamben, és a szülő aktív bevonásával történjen.

További feladat megelőzni a teljesítménykudarcokra épülő másodlagos zavarok, inadaptív viselkedés kialakulását, és megalapozni az eredményes iskolai előmenetelhez szükséges készségeket.

Az egyéni fejlesztési terv célkitűzéseinek megvalósulását időszakosan, az ütemezési fázis befejezését követően ellenőrizni kell, és amennyiben szükséges, a fejlesztés további menetét erre alapozva kell meghatározni.

Az egészségügyi és pedagógiai célú rehabilitáció a pszichés fejlődési zavar jellegét megállapító, komplex– gyógypedagógiai, pszichológiai és orvosi – szakértői véleményben foglaltak alapján történik.

VI. Szokások kialakítása

Minden ember életében a rítusok, szokások jelen vannak. Lényegesen befolyásolják a személyiségfejlődést. Gazdaságossá teszik a cselekvést, tudatmentesítő szereppel is bírnak

A szokásos cselekményeknél nincs szükség akarati erő kifejtésre, erős figyelemkoncentrációra. Jól begyakorolt sztereotípiákat kell kialakítani úgy, hogy a már kialakult jó szokásokat megerősítik - illetve a helyes szokásokat alakítják ki, - egyben kiküszöbölik a rossz beidegződéseket kioltással.

A szokás valamilyen művelet többszöri ismétlésének eredménye egy adott helyzetben. Ennek kialakulásához meghatározott számú gyakorlásra, ismétlésre van szükség, hogy a cselekvés vagy viselkedésforma szokássá váljon.

A gyermek sérülésének, életkorának megfelelő élethelyzeteket kell teremteni, a kialakult feltételes reflexeket meg kell erősíteni.

Szükséges, hogy a már kialakult szokásokat mindig, minden körülmények között azonos módon várják el a gyermektől. A szokások keletkezésekor a **tudatosság**nak, a szükségesség belátásának a **cselekvés akarásának** is lényeges szerepe van, megkönnyíti, meggyorsítja a szokásfejlődés folyamatát.

Az értelmi fogyatékos óvodás még nem látja be helyes vagy helytelen viselkedésének következményét, itt az **utánzás**nak, modellkövetésnek van nagy jelentősége. A cselekvés hasznosságát kell hangsúlyozni elsősorban. A helyes viselkedést kell megerősíteni. A következetes elvárás mellett szükséges az állandó ellenőrzés. Figyelni kell a **fokozatosságra**, **egymásutániságra**, fontossági sorrendre.

Igyekeznek kiküszöbölni azokat a cselekvési alkalmakat, amelyből a rossz szokások származhatnak.

A szokások kialakításának alapvető feltétele tehát a **pozitív példa**. A preferált személy viselkedése utánzásra készíti a gyermeket. Ezért csak olyan szabályokat állítson fel a pedagógus - a gyermek számára érthetően, - amely betartása nem jelent túl nagy feladatot.

A meggyőzés a gyermek szenzoros problémái értelmi állapota miatt csak óvatosan alkalmazható.

A jól megválasztott **napirend**, a határozott, de szeretetteljes **követelés**, az **értelmes rend** segíti a szokások kialakítását.

A nevelés során egyre nagyobb szerepet kap az önállóságra nevelés, amely azonban soha nem nélkülözheti az ellenőrzést, az ehhez kapcsolódó jutalmazást, a javító szándékú elmarasztalást.

A gyermekek a pedagógusban, illetve a velük kapcsolatban levő felnőttek-ben **érzelmi támaszt** keresnek. Szavaikat, azok tartalmát, egész magatartásukat, annak minden összetevőjét úgy kell szabályozni, hogy érzelmeken alapuló, bensőséges személyes kapcsolat alakulhasson ki.

Az óvodások többsége meleg, szeretetteljes milióból érkezik, de a családok nevelés attitűdjét gyakran meghatározza a túlzott féltés.

Többségüket teljesen kiszolgálják, etetik, pelenkázzák, ölben cipelik. Többnyire autón utaznak -- a nagy távolságok ezt indokolják -- nem ismerik a tömegközlekedési eszközöket, néhány lépés után elfáradnak, rövid ideig tudnak csak sétálni. Egyedül nem tudják elfoglalni magukat. Már a 3 - 4-éves értelmi fogyatékos gyermek is képes "manipulálni" környezetét, ha a család ezt hagyja.

Mindezek figyelembevételével kell a gyermek helyes szokásrendszerét kiépíteni, hatva a családra, azonos követelményeket állítva.

A **szoktatási idő** (egyénre szabott, maximum **5 hét**) arra szolgál, hogy fokozatos legyen az átmenet, de feltétlenül örömszerző a gyermek számára. A családban addig csak felnőttek között élő a vele való permanens anyai foglalkozást igénylő gyermek **fokozatosan** szokja meg az új miliót.

Fontos, hogy ne változtassanak meg radikálisan mindent a gyermek életében. Türelmes, de **határozott követeléssel**, **speciális tréningekkel** (pl. játék elrakás, csap kinyitása stb.) érik el, hogy szívesen alkalmazkodjon az elvárásokhoz minden gyermek.

VI.1.A szokások kialakításának területei

1.1. Az egészséges életmódra nevelés

Az óvodai élet során törekedni kell arra, hogy a gyermekek egészsége, későbbi igényei megalapozása érdekében kapja meg szükségleteinek megfelelő gondozást, s egyre inkább legyen számára természetes igény az egészséges életmód.

Ezek megvalósulási területei:

1.1.1. testápolás - célja: a tisztaság igényének felkeltése, a fokozatos önállóság: tudják a csapot kinyitni, elzárni, saját törölközőt felismerni, kis segítséggel kezet törölni.

WC-használat után, étkezés előtt kezet mosni, segítséggel fogat mosni, túrni a fésülést, kérjenek zsebkendőt, tudjanak orrot fújni, üljenek helyes testtartással.

1.1.2. étkezés: esztétikus környezetben fokozatosan alakulnak az étkezési szokások az etetéstől az önálló kanalizáson át megtanulják a villa használatát, a szalvéta használatát, a pohárból ivást, a rágást. Ügyesebb gyermekek segítenek teríteni, az asztalt leszedni, letörölni, szemetet kivinni, kancsóból tölteni stb.

Fontos az étkezésnél a helyes mérték, a tempó megtanulása is.

1.1.3. öltözés-vetkőzés: a célszerű, könnyen le-fel-vehető kényelmes ruhadarabok segítik az önállóságra nevelést.

Fontos, hogy igényelje a gyermek a tiszta, ápolts külsőt, a rendet.

A fokozatosság elvét betartva tanulja meg az egyes ruhadarabok levételét, majd kis segítséggel az öltözködés fázisait, a saját ruhadarabok felismerését.

1.1.4.WC használat, szobatisztaságra nevelés: a pelenka nélkül rendszeres ültetés mellett nappal "száraz maradjon" állapottól el kell jutni az utánjelzés, majd szükséglet jelzéséig. A bilitől a WC használatig, a WC-papír használatban segítséget igényelnek többnyire az óvodások.

1.1.5. testedzés: a teremben vagy szabad levegőn való tornázás, kirándulás, sok-sok mozgás legyen igénye minden gyermeknek.

1.2.A közösségi élet szokásainak megalapozása

A bölcsődéből érkező gyermek óvodai beilleszkedése viszonylag könnyebb, mint a családból érkező gyermekeké. Ők először kerülnek olyan helyzetbe, amikor a vágy a cselekvés, szándék és végrehajtás közé akadályok ékelődnek. Nehezíti a helyzetet, hogy a kommunikáció hiányában nem tudják kívánságaikat, szükségleteiket jelezni, kódjai nem egyértelműek az új környezet számára. A szülő és pedagógus türelmes kivárása, egyszerű gesztussal megerősített beszéde segíthet az első időben. Ha a gyermek tapasztalja, hogy nem örökre szakították ki a megszokott környezetből, és számára élményhordozó az első óvodai nap, könnyebben beilleszkedik. Megtanul alkalmazkodni, vágyait késleltetni, a szituáció ismétlődésével lassan tájékozódni az új helyzetben, megtanulja "elviselni" társait, majd fokozatosan közelít a számára szimpatikusabbak felé, mindig érezve, hogy a szeretett, biztonságot adó felnőtt közelében van.

A napirend, a foglalkozások változatos ismétlődése, a pihenés, szabad játék számtalan lehetőséget ad az egymásra figyelésre, az együttes örömszerzésre, a másság elfogadásának segítésére.

Megtanulják az elemi illemszabályokat, pl. köszönés, lábtörlés, kopogás, a csendes- és hangos helyzetek váltakozását.

Az óvodai élet alkalmat nyújt a közlekedési eszközökön való utazásra, az egyre nagyobb séták megtevésére, közös vásárlásra, lépcsőzésre stb.

Mindezek számtalan lehetőséget nyújtanak a **szociális** tanulásra, a derűs légkör, a jó munkaszervezés, sok-sok együttes élmény alapján.

1.3.Munka jellegű tevékenységek

A sajátos nevelési igényű óvodások is szívesen tevékenykednek, "segítenek". Sajnos a túl féltő környezet gyakran letöri a kezdeti próbálkozásokat.

Ha a gyermek érzi munkája fontosságát -- bármilyen kicsi is az -- szívesen hajt végre egyszerű feladatokat önmaga ellátására, társai javára.

Az egyszerű "add ide!", "hozd ide!" , "rakjuk el!" jellegű feladatoktól fokozatosan jutnak el a gyermekek az elemi **"naposi"** feladatokig.

A felnőttet utánozva egymásnak is szívesen segítenek, -- gyakran elvégezve egymás helyett a feladatot, -- segítenek az eszközök kikészítésében, elrakásában, terem átrendezésben stb.

Fontos, hogy a szülők is igényeljék az otthoni feladatvégzést, s a későbbi önálló életvezetés érdekében bízzák meg őket egyszerű feladatokkal.

1.4.Hagyományok kialakítása

A hagyományok minden közösség életében nagy jelentőségűek. A készülődés, az ünnepi hangulat, majd a rá való emlékezés, fényképek, filmek nézése sok közös élmény forrása lehet. Erősíti az összetartozást, segíti az egymás figyelését, az egymásnak segítést. Fokozza önmaguk megismerését, önbizalmukat.

A hagyományok egy-egy közösség sajátjai, csak rájuk jellemző apró mozzanatokkal, intimitásokkal bírnak. Hagyomány lehet pl. az alvás előtti rövid mese, a reggeli közös éneklés, névsorolvasás, a közösen megünnepeelt születésnapok, névnapok, a játékház, táncház, akadályverseny egy-egy ünnephez kapcsoltnak.

Az ünnepek is a hagyományépítést szolgálják. A legjelentősebbek: Mikulás, Karácsony, Farsang, Anyák köszöntése, Gyermeknap, **Évzáró-Búcsúzó**.

Ezek egy része csoportban zajlik, más része a szülők számára is nyilvános. Alkalmat nyújtanak arra, hogy számot adjanak arról, hogy mit tanultak a gyermekek, hogy mennyit változott figyelmük, emlékezetük, beszédállapotuk, mennyire váltak magabiztossá, mennyit ügyesedtek

Fontos, hogy az ünnepekre való készülődéskor a külsőségek és a tartalom arányban legyen.

VII.Képességfejlesztés a célzott foglalkozásokon

1. Nevelési területek:

1.1. Önkiszolgálásra nevelés:

Mindennapos tevékenységi forma, nem külön órarendszerű foglalkozás. Fontos, hogy kellő időt adjunk a gyakorlásra, fokozatosan, kis lépések elvét alkalmazva végezzük a különböző részfeladatokat.

formája: egyéni illetve mikrocsoportos

ideje: értelemszerűen a WC használat, tisztálkodás, étkezés, öltözés, teremrendezéssel kapcsolatosan naponta

célja: - a gyermek szükségleteinek megfelelő komfortérzés biztosítása,

gondozás, gondoskodás

- nagyon apró lépésekkel az önállóság elérésének segítése

- verbális utasítások a beszédmegértés, a figyelem, az emlékezet, a gondolkodás fejlesztése

- a testséma fejlesztés, tájékozódás a saját testen, a testrészek-ruhadarabok viszonyának felismerése

- alapvető higiénés szokások kialakítása

- az ápoltság, tisztaság igényének felkeltése

- helyes viselkedési formák elsajátítása

- a rászorultság, kiszolgáltatottság helyett az "én is tudom" függetlenség érzésének segítése

- a téri tájékozódás elősegítése.

A gyermekek az önállóság terén is különböző fejlettséget mutatnak. Önállóságuknak gátja lehet az esetleges társuló fogyatékoság (pl. mozgáskoordinációs zavar). Ahhoz, hogy e téren eredmények szülessenek,

alkalmat és **időt** kell adni a gyermeknek, s amit már önmaga el tud végezni, azt nem szabad helyette megtenni még akkor sem, ha sürget az idő, s a felnőtt gyorsabban, komfortosabban végezné el a feladatot.

Az a gyermek vagy fiatal felnőtt lesz a társadalom számára elfogadható

-- azzal lehet elmenni nyaralni, barátokhoz, színházba stb. -- aki birtokában van a társadalom által elvárt viselkedési formáknak. Ez az önállóság, helyes viselkedés az elfogadás szempontjából talán fontosabb, mint hogy ismerje a színeket, vagy tud-e számolni.

Az a gyermek, aki korai életszakasztól kellő alkalmat és segítséget kap, hagyják és elismerik próbálkozásait, felnőttként is természetesen tesz azért, hogy önmaga és környezete élete jobb legyen.

Az óvodának tehát alapozó szerepe van e téren. Az önállóság bizonyos területei nemcsak a gyermek **életkorától függenek**, hanem **fiziológiai érettségétől** (pl. szobatisztaság), **mozgásos ügyességétől** (pl. öltözés), s nem utolsósorban **értelmi állapotától**.

A túl bonyolult, a gyermek pillanatnyi képességeit meghaladó feladat sikertelenséghez, elbizonytalanodáshoz vezet. Elbátortalanítja a gyermeket. Ezért fontos, hogy a gyermekek apró lépésekben, rövid gesztussal kísért utasítások, illetve utánpótlás alapján tanuljanak.

1.1.1. **Étkezési szokásoknál** feladat:

-kanalazás megtanítása (merítés, szájhoz vitel, az étel megrágása, nyelés)

-a poharazás: a pohár felemelése kortyolás, nyelés, a pohár letétele

-a szalvéta használata

-a villával való ismerkedés (felszúrás vagy merítés)

-kérés, megköszönés

-ügyesebb gyermekeknél az ételből való szedés

- a rágás megtanítása
- a helyes tempó elsajátíttatása
- kenyér vagy kifli fogása, leharapás a kenyér és a rajta levő együttes elfogyasztása
- a terítés folyamatának megismerése (pl. szék, tányér, kanál, pohár, szalvéta egymáshoz rendelése). Az étel és a hozzávaló eszközök felismerése
- étkezés utáni teremrendezésben közreműködés.

1.1.2 Tisztálkodás terén:

- a vízcsap kinyitása, elzárása
- szappan használat, utána kézöblítés
- a saját törülköző felismerése
- a kéz, arc szárazra törlése segítséggel
- önálló kéz- és arcmosás
- fogmosásnál együttműködés (száraz, majd nedves fogkefe, fog krémes fogkefe elfogadása, szájöblítés megtanítása) -- önálló fogmosás
- "baleset" vagy kirándulás esetén a zuhanyozáskor együttműködés (kéz, láb felemelése stb.)
- a fésülés túrése, önálló próbálkozás
- igény a tiszta, ápolts külsőre
- étkezés előtti, utáni, bizonyos munkafolyamatok (pl. festés) utáni kézmosás igényének felkeltése
- orrfújás megtanítása, zsebkendő használatának igénye, a piszkos zsebkendő szemétkébe dobása.

1.1.3. Szobatisztaságra nevelés

- rendszeres ültetés mellett a szükséglet megfigyelése a jelzés megtanítása (utánjelzés majd mutató, hangadás stb.)
- WC, vagy bili és a szükséglet elvégzése közti kapcsolat felismertetése kérdésre jelezze szükségletét
- önmagától jelzi szükségletét, képes visszatartani addig, míg a WC-re ér
- a biliről a gyermek WC-re szoktatása
- fiúk állva pisiltetésének megtanítása
- WC papír használata segítségével
- "baleset" jelzése
- a WC használatához szükséges ruhadarabok le-, felhúzása
- WC használat utáni kézmosás megtanítása
- ajtó nyitás-csukás megtanítása.

1.1.4. Öltözés, vetkőzés

- együttműködés az öltözésnél, vetkőzésnél
- sapka, sál levétele
- zipzár lehúzása
- egyszerű ruhadarabok levétele (cipő, zokni, nadrág stb.)
- vetkőzésnél kis segítségnyújtás (kigombolás, kikötés, cipőfűző meglazítása stb.)
- egyszerű ruhadarabok felvétele, pl. sapka, bugyi stb. kis segítséggel öltözés (ruha elejének megmutatása, jobb-bal oldalnál segítség, befűzés, gombolás stb.)
- bizonyos ruhadarabok teljesen önálló felvétele

1.1.5. Önálló munkafeladatok

- saját hely felismerése (öltözőben, étkezésnél, alvásnál stb.)
- székek helyre rakása
- játékok közös elrakása
- szőnyeg feltekerése (pl. mozgásfoglalkozáshoz)
- közös teremrendezés
- eszközök bevitele, kiosztása
- egyszerű tárgyak kivitele (pl. konyhába)
- egyszerű üzenet közvetítése óvodán belül társak segítése
- asztal letörlése
- szemét összeszedése
- székek felrakása
- saját ruhadarabok, eszközök felismerése, elrakása közös ágyazás, ágynemű, ágyak elrakása
- lépcsőnjárás.

Már szó volt róla, hogy kis lépések elvének e tevékenység során igen nagy szerepe van. Mindig az adott viselkedésformát, annak minden szakaszát kell magunk elé képzelve felbontani annak összetevőire pl.:

- zokni felhúzása:
- megfogni a zoknit
  - sarkát alulra fordítani
  - a zoknit "összeszedni"
  - a lábat felemelni
  - belebújtatni a lábat a zokniba
  - felhúzni a lábfejre, a sarokra, majd a bokára
  - megigazítani, hogy a boka fölötti részt is takarja.

Kezdetben a gyermekkel együtt végezzük a cselekvést, majd a könyökénél irányítjuk, aztán csak szükség esetén segítünk, míg önálló nem lesz.

Ezzel a példával a felnőtt számára automatikusan végzett mindennapi tevékenységek összetett voltára akartuk felhívni a figyelmet.

Értelemszerűen minden fejlesztést az adott gyermek fejlettségi szintjéhez mérnek, s arra építenek, amit már tud.

Fontos, hogy az ügyetlen próbálkozást is értékeljék, jutalmazták. Szociális megerősítés, de gyakran maga a feladat elvégzése is jutalomértékű a gyermek számára.

1.1.6. Elvárások az óvodáskor végére:

- Értsék az egyszerű gesztussal kísért utasításokat, azokat hajtsák végre.
- Kívánságukat, kérésüket, szükségleteiket tudják közölni, tudjanak kommunikálni, használjanak nonverbális jelzéseket.
- Minél több tapasztalatot szerezzenek közvetlen környezetükről és tudjanak benne tájékozódni.
- Alakuljon ki önállóságuk az önkiszolgálás terén (öltözködés, tisztálkodás, étkezés, WC-használat).
- Ismerjenek alapvető viselkedési szokásokat (kérés, köszönés, megköszönés), egyszerű szabályokat tartsanak be.

1.2. Mozgás szeretetére nevelés

Ez a foglalkozás a nagymozgások kialakítását, begyakorlását, korrigálását szolgáló foglalkozási forma.

formája: csoportos vagy egyéni

ideje: naponta

időtartama: 20 - 30 perc

célja:

- a motoros tanulás elősegítése;
- az alapmozgások kialakítása, korrigálása, az értelmes, célirányos mozgás kialakítása;
- a biztos egyensúly kialakítása;

- ügyesség, állóképesség, erő fejlesztése;
- a teljesítőképesség növelése;
- a mozgásos gátlás oldása;
- az utánzókézség fejlesztése;
- a testséma fejlesztése;
- a légzéstechnika javítása;
- a ritmusérzék fejlesztése;
- a szervezet sokoldalú, harmonikus, arányos fejlődésének biztosítása, az egészség megőrzése;
- a figyelem, emlékezet, beszéd, mozgás összekapcsolása;
- a szenzomotoros ismeretszerzés lehetőségeinek javítása;
- a mozgáskoordináció fejlesztése;
- a téri tájékozódás fejlesztése.

A mozgás fejlődése az érés és tanulás egységében valósul meg. Mozgásmintákból épülnek fel a motoros készségek, a sok-sok gyakorlással, ismétléssel lesznek pontosak, célszerűek.

A mozgás a gyermek természetes reakciója, természetes aktivitása. Benne komoly motivációs erő rejlik, mely könnyebbé teszi az ismeretek átélését. A saját testből, illetve a külvilágból származó ingerek felvétele direkt kontaktus útján (tapintás, szaglás, ízlelés, egyensúlyérzékelés, proprioceptív ingerfelvétel) illetve indirekt módon (látás, hallás) történik. A mozgás szervezi meg a szenzoros impulzus mintákat, egyben örömforrás, amely a test működését kíséri, biztosítja a gyermek motiváltságát. A gyermek számára nyújtott ingerekre egyre magasabban szervezett viselkedésre válaszol, a taktilis, vestibuláris rendszere normalizálódik, mozgása koordinált lesz.

Fontos, hogy a környezet készítse a gyereket a motoros válaszadásra, miközben biztonságot is hordoz. A gyermek saját aktivitásán át jusson újabb és újabb tapasztalatokhoz, amelyek az érzékszervi és mozgásos tanulás további fejlődését szolgálják.

A mozgásfejlesztés hatalmas nyelvi anyagot is mozgásba hoz. Az átélt mozgás és annak megfogalmazása erős késztetést jelent a történések kifejezésére.

1.2.1. Az értelmi fogyatékos gyermek mozgásának jellemzői

Az értelmi fejlődésükben akadályozott gyermekek mozgásuk-ban is eltérnek ép társaiktól. A pszichoszomatikus fejlődésüket befolyásolja -- az életkor mellett - a **fejlődési tempó nagyfokú lelassúbbodottsága**, a fejlődés **szabály-talansága, egyenetlensége**, az egyes területek egymáshoz való viszonyában bekövetkező változás. Ehhez járul a fejlődés során jelentkező minőségi változások jelentő mozzanatok **elmosódása, jellegtelensége**.

Tanítványainknál a mozgásfejlődés során bizonyos **fázisok kimaradnak, kevésbé gyakorlódnak be**, illetve **hibásan rögzülnek**.

Ez a **mennyiségi és minőségi eltérés** megmutatkozik a mozgáskoordináció és egyensúlyérzék zavarában, a mozgás folyamatainak kivitelezésének pontatlanságában, a testséma, a téri, időorientáció fejlődésének elmaradásában, ügyetlen, lassú mozgásban, vagy hipermotilitásban.

A figyelem zavara miatt gyakran egyszerű feladatok utánczására képtelenek. Számolnunk kell az esetleges társuló fogyatékosként jelentkező mozgássérüléssel, esetleg mozgásos félelemmel. Ugyanakkor bizonyos kórformájú gyerekek jó utánczókésztsége jó kiinduló alapot ad a fejlesztéshez.

1.2.2. Az óvodába kerülő gyermek mozgásának jellemzői

Az értelmi fogyatékos gyermek szembetűnő vonása a **bizonytalan, ügyetlen, kevésbé harmonikus** mozgás. Járása általában széles alapú, a kezek együttmozgása hiányzik testi fejlettségük eltér ép társaiktól. A gracilis csontozatú, kissúlyú gyermekek mellett sok az elhízott, lusta óvodás is.

Mozgáskésztségüket **infantilizmus** jellemzi, az érési egyenetlenség, a fejletlen testséma, a taktilis háritás, a zavart kinezttetikus észlelés, a nagy és finommotorika koordinátlansága tettenérhető. A szenzoros-motoros információk rendezése nehézségbe ütközik. Az ingerre való reagálás pontatlan. Nincs készttetésük a közelítő mozgásokra, megfigyelésük bizonytalan.

Mozgásuk ritmusa diszharmonikus, statikai hibák, tartási rendellenességek, az izomtónus zavara jelentkezhet. Mozgáskivitelezésük erőtlen.

A téri orientációs zavar következtében a mozgások megtervezése, kivitelezése nehézséget okoz. Nem tudatosul a gyermekben vizuálisan, kinesztetikusan az, hogy miként tölti be a teret saját testével, nem érzi saját teste határait, nem ismeri fel a tárgyak, személyek, önmagához, illetve egymáshoz való viszonyát.

A rosszul beidegződött mozgások nehezen korrigálhatók, gyakran figyelhetők meg mozgásos sztereotípiák. A mozgásos gátlásosság mellett jellemző lehet a hiperaktivitás.

1.2.3.A mozgásfejlesztés feladata

Az óvodáskorú gyermekre a cselekvésbeágyazott gondolkodás jellemző, tehát a mozgásos tanuláshoz -- melyhez az érés is természetesen hozzájárul -- óriási a jelentősége.

Mivel gyermekeink fogékonyak a szenzoros-motoros közlésre, tanuláshoz alapja a szemléletes, cselekvéses tanulás, ehhez állandó vezetésre, megerősítésre van szükség a sok-sok gyakorláson túl.

Az óvodai mozgásnevelés feladata, hogy fejlessze az erőt, ügyességet, gyorsaságot, állóképességet, a biztos egyensúly kialakítását, növelje a teljesítőképességet, továbbá javítsa a hibás összerendezetlen mozgásokat. Meg kell tanítani a gyermekeket a különböző helyzetekben való értelmes cselekvésre, célirányos mozgásra.

Az utánzókézség fejlesztését a nagymozgások utánzásával lehet a legjobban fejleszteni.

Első lépés a **passzív mozgásindítás** (passzív tornáztatás). Eleinte sok ringató, gurítós játékot játszanak, amely a feszültség oldását segíti és az érzelmi nevelés szempontjából is nagy jelentőségű. Ezután a gyermeki mozgásfejlődés állomásainak megfelelő **alapszorgások kialakítására**, gyakorlására térnek át, majd az alapszorgásokból állítanak össze mozgássorozatokat.

Ezekkel párhuzamosan sok **gesztussal kísért mondókát** tanulnak.

1.2.4.A mozgásfejlesztés területei

- játékos utánzó gyakorlatok
- alapmozgások kialakítása, korrigálása, gyakorlása
- mozgásos játékok.

a, :Játékos utánzó gyakorlatok

Feladatai: az utánzókézség fejlesztése, sikerélmény biztosítása, közös tevékenység, kapcsolatteremtés, az egyes testrészek átmozgatása, ráhangolódás a foglalkozásra, testséma fejlesztés, a beszéd megértés és beszédkésztetés, a figyelem, az emlékezet fejlesztése.

A játékos utánzó gyakorlatokat kezdetben segítséggel, majd egyre önállóbban végzik a gyerekek. A mondókával, verssel, énekkel kísért gimnasztikai gyakorlatok az egész test átmozgatását célozzák.

Az énekek, versek megadják a mozgások ritmusát, az egyszerű, könnyen utánozhatók, felkeltik a gyermek érdeklődését. Átaluk megismerik az egyes testrészeket, megtanulják, hogy melyik a páros, és azt, hogy azok egymástól függetlenül is mozgathatók. Testsémájuk, testtudatuk, testfogalmuk fejlődik.

b, :Az alapmozgások kialakítása, korrigálása

Feladatai: a pontos mozgáskivitelezés segítése, a hibás, összerendezetlen mozgások javítása, a mozgásos gátlások oldása, a mozgásigény kiélésének segítése, az erő, ügyesség, állóképesség, gyorsaság, teljesítőképesség növelése, az érzékelés, észlelés, emlékezet, figyelem, gondolkodás, beszéd fejlesztése.

A foglalkozások fő részét ezek a gyakorlatok töltik ki. A csoportos együttlét alatt megtanulnak a gyermekek egymásra figyelni, egymást

megvárni, segíteni egymáson. Megtanulnak egyszerű verbális utasításokat végrehajtani. Viselkedésük fegyelmezett lesz.

A foglalkozás e része alatt **hely- és helyzetváltató mozgásokat** végeznek. A különböző minőségű talajon, szőnyegen, szabadban végzett, sokoldalúan begyakorolt mozgások hatására gazdagodnak ismereteik önmagukról. A páros gyakorlatok a kapcsolatteremtést is segítik. A hibás mozgás korrekcióját az új dinamikus sztereotípiák kialakítása szolgálja.

A foglalkozások e részének tervezésekor különös figyelmet kell fordítani a gyermek **biológiai állapotára** az esetleges **társuló fogyatékoságára** (pl. vitium).

Gyakorlatok:

rendgyakorlatok

kartartások   nyújtott
   hajlított
   vegyes

karkörzések

állások   alapállás
   lábujjon
   sarkon
   talpélen
   guggoló állás
   terpeszállás

ülés   nyújtott
   terpesz
   török

fekvés	hanyatt hason oldalt
függés	függőállás függeszkedés
járás	kis és nagy lépéssel előre, oldalra gyors, lassú különböző minőségű talajon vonal között vonalon tárgyak kikerülésével tárgyak átlépésével hullámvonalon irányváltatással különböző eszközökkel lépcsőjárás
futás	gyors, lassú tempóban tempóváltással különböző irányba irányváltással különböző szélességű vonalak között futás közben akadály átlépése, megkerülése futkározás célbafutás futás eszközzel a kézben

ugrás	szökdelés átugrás leugrás ki-be ugrás
dobás-fogás	elkapás eldobás célbadobás
támaszgyakorlatok	csúszás kúszás mászás gurulás
egyensúlyérzékelt fejlesztő gyakorlatok	lábujjhegyen állás nyitott, majd csukott szemmel féllábon megállás statikai egyensúlyhelyzetből való kibillentés egyensúlyozás gerendán, vonalon járás közben tárgy egyensúlyozása állatmozgások utánzása egyensúlyozás Bobáth labdán, hengeren, WESCO eszközökön forgások, hintázás gördeszéken húzás, tolás postura utánzás stb.

c.:Mozgásos játékok

Feladata: a tanult mozgásformák játékos gyakorlása, egyszerű szabályok megismerése, a versenyszellem előhívása, a foglalkozás játékos lezárása.

Ezek a játékok azokból az elemekből épülnek fel, amelyek a foglalkozásokon megjelentek. Játék formájában szolgálják a rögzítést, gyakorlást. Alkalmat kínálnak versenyzésre, páros gyakorlatra, együttes játéokra. Siker, kudarc átélését reprezentálják. Megtanulják a gyerekek ezek elfogadását, ezzel alkalmazkodóképességük is fejlődik az ügyességük, erőnlétük mellett.

A foglalkozások része a **légzőgyakorlat** is.

Célja: a hasi légzés kialakítása, a helytelen ritmusú légzés korrigálása és a túlnyomóan szájon át történő ki- be légzés helyett az orron át történő belégzés megtanítása.

Elvárások az óvodáskor végén

- ###** alakuljon ki a természetes mozgásigény
- ###** örömmel, szívesen mozogjanak
- ###** tudjanak mozgást utánozni
- ###** alkalmazkodjanak a foglalkozások rendjéhez
- ###** értsék az egyszerű verbális utasítást
- ###** az alapmozgásokban szerezzenek jártasságot
- ###** lépcsőn kapaszkodva, váltott lábbal közlekedjenek
- ###** biztosan mozogjanak tornaszeren, játszótéri játékokon
- ###** tudjanak rövid ideig figyelni a felnőltre és egymásra
- ###** elemi szabályokat ismerjenek, tartsanak be.

1.3. Beszédfejlesztés és környezeti nevelés

A kommunikációs készség fejlesztését, a közvetlen környezet megismerését segítő foglalkozási forma.

formája: csoportos, egyéni, esetleg mikrocsoportos.

ideje: 5 - 30 perc.

célja:

a gyermek beszéd iránti érdeklődésének felkeltése, utánzó-

képesség fejlesztése; kommunikációs igény felébresztése, ösztönzése;

a verbális kommunikáció gazdagítása, a jelzések differenciálása;

- ### a beszédszervek ügyesítése;
- ### a beszéd indítása, a passzív illetve aktív szókincs bővítése;
- ### a hallási figyelem, hallási diszkriminációs képesség fejlesztése;
- ### a grammatikai rendszer kiépítése;
- ### a közvetlen környezet tárgyai, élővilága, cselekvései, történéseiről tapasztalatok, ismeretek szerzése;
- ### a kognitív funkciók, a figyelem, az emlékezet fejlesztése.

Az értelmi fejlődésükben közepsúlyos fokban sérült gyermekek speciális beszéd fejlesztését az teszi szükségessé, hogy beszédük minőségileg és mennyiségileg is eltér ép társaikétól. Később indul, lassabb ütemben fejlődik, s a szókincs, a mondatalkotás, illetve az artikuláció területén egyaránt sajátosságokkal bír. Nevelésüknek és oktatásuknak általánosan elterjedt komplex módszere, amely a fejlesztésnek, gyakorlásnak és a beillesztésnek többféle lehetőségével dolgozik, számol azzal, hogy az egyes funkciók terén sajátos és fokozott elmaradások vannak.

Számol mindenekelőtt az érzékszervi - mozgásos koordináció sajátos és fokozott zavarával, az érzelmi éretlenséggel és az indítékszegénységgel.

A beszédrendellenesség együttjárója az értelmi sérülésnek és egyben súlyosbítja is azt. A gyermek nehezen sajátítja el a beszédet és éppen a sérüléséből adódóan nehezebben tudja "asszimilálni a beszéd differenciált rendszerét".

Speck meghatározását szem előtt tartva -- miszerint "a kommunikáció az interperszonális kapcsolatteremtés rendszere és folyamata, amelynek során információkat cserélünk, jelentéseket, elvárásokat, szándékokat és normákat közlünk. A kommunikáció elindítja és befolyásolja a szociális interakciót, az em-berek egymásra vonatkoztatott viselkedését" -- az értelmi fejlődésükben közép-súlyos fokban sérült gyermekeknél **kommunikációs igényű beszédnevelés**-ről kell beszélni. Ez annak a törekvésnek a kihangsúlyozása, miszerint csak a kommunikációba való tudatos beillesztéssel és a kommunikációs képességre való ráneveléssel érhetőek el

a célok. A kommunikáció fejlesztésénél figyelembe kell venni mindazokat a **nonverbális ismerethordozókat**, amelyek az emberi kapcsolatrendszerben szerepet játszanak. Ilyen vizuális elemek pl. a mimika, tekintetváltás, gesztusok; taktilis elemek pl. érintés, simogatás; auditív elemek pl. a hang intenzitása, ritmusa, hanglejtés.

Rá kell nevelni őket a környezetből jövő jelzések iránti érzékenységre, azok felismerésére és a megfelelő válaszadásra.

Az értelmi fejlődésükben közepsúlyos fokban sérült gyermekek, nem csak azért maradnak el a fejlődésben, mert a központi idegrendszer sérült, hanem azért is, mert beszéd útján lényegesen kevesebb tanulási, fejlődési impulzushoz jutnak, mint ép társaik.

Minél kevésbé beszél a gyermek, annál kevesebb impulzus éri az emberek és dolgok felől. Nem tudja feldolgozni a környezet jelzéseit, elsivárosodik, nincs ami motiválja a kommunikáció fejlődését.

A beszédfejlődés szoros összefüggésben van a mozgásfejlődéssel. A kezdetben mozgásfejlődésre fordított energiák a motorika megszilárdulása után felszabadulnak és a beszédfejlődés irányába hatnak.

1.3.1. Az értelmileg akadályozott gyermekek beszédfejlődési sajátosságai

Az értelmi fejlődési zavar egyik fő társuló tünete a különböző mértékű beszédfejlődésbeni elmaradás. A tünetek formái, jellemző jegyei összefüggnek a sérülés súlyosságával. Befolyásolhatja az idegrendszert ért károsodások formája, specifikus idegrendszeri sérülés is. Nemcsak a beszédfejlődés egyes fokozatai késnek, hanem a **nyelvi differenciáltság is tökéletlen** marad. A legtöbb esetben jelen van a beszédnek, mint kifejező tevékenységnek, az artikulációnak, a folyamatosságnak és a zöngének a zavara is.

Az élmények **diffúz és pontatlan átélése** már önmagában is csökkent nyelvi adottságokat és képességeket eredményez, mert a nyelv megnevező

és ábrázoló funkciójának minden teljesítményéhez hozzá tartozik az események differenciált feldolgozása.

Gyakran évekig megrekedhetnek a **preverbális kommunikáció** szintjén, súlyos esetben nem vagy alig lépik ezt túl.

Jellemző, hogy a beszéd felfogásához és létrehozásához szükséges érzékszervi apparátus működik, külső ingereket érzékelnek, de a tudati tartalom szűk korlátok között fejlődik, gondolkodási képességük (fogalomalkotás, absztrakció, elvonatkoztatás stb.) sérülése olyan fokú, hogy szavaik nélkülözik az általánosított jelentéstartalmat. Beszédszerveik innervációja következtében tagolt hangadásra képesek, szavaik elemi fonéma értékűek. Jellemző az **artikulációs hibák nagy száma**, ami részben működési eredetű, részben a beszédszervek fejlődési rendellenességeivel függ össze. A sérült gyermeket jellemzi, hogy kognitív, emocionális és szociális területen olymértékben gátoltak, hogy nehéz őket motiválni. Többségüknél nagyon megkésik a beszédfejlődés, legtöbbjüknel makacs pöszeség található.

Nyelvük tartalmilag szegényes, tényleges szókincsük lassan bővül, az utánczott szavakat nem képesek adekvátan használni.

1.3.2. beszédfejlesztés és környezetismeret foglalkozás feladata

a,.A beszédfejlesztés jelen van a gyermek egésznapı tevékenységében, tehát **nem tekinthető egyetlen foglalkozás megvalósítandó feladatának**. A beszéd fejlesztése szorosan kapcsolódik a mentális képességek, a szocializáció, a mozgás és játék fejlesztéséhez, mintegy összefonódik ezekkel.

A megkéssett mozgásfejlődés hátráltatja a beszéd fejlődését. Megzavarja azt a folyamatot, amelyben a gyermek közvetlen közelről

ismerkedik meg a környezettel, gátolja a képzetek kialakulását és érezteti hatását az artikulációban, amely a beszédszervi mozgások magasabb fokú koordináltságát igényli.

A verbális fejlesztés nemcsak célként, hanem eszközként is megjelenik a megismerési folyamatban.

Ezért az értelmi fejlődésükben közép súlyos fokban sérült gyermekeket nevelő óvodákban szorosan összekapcsolódva, egymást kiegészítve, egy foglalkozáson belül szerepel a beszéd fejlesztés és környezetismeret, vagyis az anyanyelvi fejlesztés.

b. A környezet megismerésének feladata, hogy a gyermekek képességeihez mérten minél több **tapasztalatot** szerezzenek (bekapcsolva a mozgást és a különböző érzékszerveket) az őket körülölelő természeti és társadalmi környezetből. Ehhez inspiráló, segítő, megértő, befogadó környezet kell.

A gyermekek tapasztalataira, élményeire, a már meglévő ismereteire kell támaszkodni ahhoz, hogy új ismereteket tudjanak elsajátítani, illetve a meglévőket bővítsék. Ehhez egy **sokat beszélő, megértő környezet** megteremtése szükséges, amely a gyermek minden rezdülésére, közölni akarására azonnal reagál és megfogalmazza azt.

Fontos a **pedagógus -- mint modellértékű személy --** érdeklődése, empátiás készsége, színes egyénisége, hiszen ez biztosítja a gyermekkel való

jó érzelmi kapcsolat kialakulását, a családdal való együttnevelés olyan pozitív élményeket nyújt, ami biztosítja a környezetében való biztos eligazodást is. A környezetismeret témakörei szoros kapcsolatban vannak a többi nevelési területtel, pl. a "testünk" témakör kiemelten szerepel a mozgásfoglalkozáson és minden nap jelen van az önkiszolgálásban is.

A környezet megismerésére szolgáló témakörök lehetőséget nyújtanak a pedagógusnak arra, hogy a gyermekcsoport fejlettségi szintjének, életkori sajátosságainak megfelelő tartalommal töltsen meg.

Speciális feladatok:

- ### az érdeklődés felkeltése;
- ### a kérdés, kijelentés rövid, egyszerű megfogalmazása;
- ### nonverbális elemek támogató alkalmazása;
- ### a beszédmegértés fejlesztése;
- ### az otthonról hozott közlési formákra támaszkodás;
- ### az ismeretek tevékenységbe ágyazott nyújtása;
- ### a környezet megismerése érdekében a kognitív funkciók célzott fejlesztése az észlelés (látás, tapintás, szaglás, hallás ízelelés), a figyelem, a megfigyelőképesség, az emlékezet, a gondolkodás fejlesztése;
- ### a figyelem tartósságának, terjedelmének, akaratlagosságának növelése;
- ### a gondolkodás és a nyelv fejlesztésének összekapcsolása.

Témakörök a környezet megismerésére

- ### *óvodások lettünk:*
  - nevek, jelek, felnőttek neve
  - tájékozódás az óvoda helyiségeiben

- ### *testünk*
  - saját név, jel tudatosítása
  - saját test részei
  - testrészek másokon

- ### *a család:*
  - a család tagjainak felismerése, megnevezése,
  - a szülők, testvérek munkája
  - a család otthoni tevékenysége

- ### *az ősz:*

az őszi természet megfigyelése
(gyűjtés)
őszi időjárás
őszi gyümölcsök (befőzés)
őszi zöldségek
őszi öltözködés, testséma fejlesztés

a tél:

a téli természet megfigyelése, téli örömök
a téli időjárás
a téli öltözködés, testséma fejlesztés
a téli ünnepek (Mikulás, Karácsony, Farsang)
(sütés)

a tavasz:

a tavaszi természet megfigyelése, (növényültetés)
a tavaszi időjárás
a tavaszi virágok, gyümölcsök, zöldségek
a tavaszi öltözködés, testséma fejlesztés
a tavaszi ünnep: Húsvét, Anyák Napja

az óvoda:

csoportszoba
öltöző
fürdőszoba
konyha
udvar

otthoni tevékenységek:

mosás
takarítás
főzés
terítés
mosogatás
ágyazás

a közlekedés:

a járművek felismerése

közlekedés a járműveken
helyes viselkedés a járműveken
elemi közlekedési szabályok elsajátítása

az állatok

a ház körül élő állatok
állatkertben élő állatok

az utca:

üzletek
vásárlás
(járművek, járókelők)

foglalkozások

fodrász
orvos
boltos

játékok:

szobai játékok
játékok a játszótéren.

A beszédfunkciók fejlesztése és korrekciója

A beszédfejlesztés egyéni és csoportos formában zajlik. Természetesen egy-egy gyermek sérülésének súlyossága, milyensége nagymértékben meghatározhatja a vele való foglalkozás formáját. A beszédfejlesztés bizonyos elemeit csak **egyéni foglalkozás** keretében lehet jól begyakorolni. Ebben a munkában elengedhetetlen a **logopédus** aktív közreműködése.

Fontos tudni, hogy az aktív beszéd elsajátításának alapja a nonverbális és verbális kommunikáció elemeinek egymásra épülése, ezek tudatos fejlesztése, a kommunikációs igény felkeltése. Vannak olyan gyerekek, akik egyáltalán nem figyelnek a beszédre, nehezen értelmezik a közléseket, nemegyszer saját nevükre sem figyelnek fel.

Mindezért a beszédfejlesztő munka igen fontos lépése a

kommunikációs igény felkeltése, a hallásfigyelem fejlesztése, amit a következők segítenek:

a gyermek aktivizálása, motiválása ritmus, dal segítségével;

állathangok, állatmozgások utánzása;

az akusztikus figyelem felkeltése:

hosszú-rövid, gyors-lassú, magas-mély hangok
megkülönböztetése;

felszólítások, felkiáltások élénk gesztussal, mimikával való kísérése;

a beszédszervek ügyesítése tornáztatással, játékos gyakorlatokkal (a beszédszervek passzív tornáztatása, ajak-, nyelv-, fúvó-, légző gyakorlatok);

a beszéd indítása, a passzív és aktív szókincs bővítése, játékos formában ismerkedés a tárgyakkal, ezek beépítése a szókincsbe;

a tárgyak mellett a képek megnevezése, mondatalkotás segítése.

A foglalkozások **időtartama** az év folyamán változik, hiszen ahogy növekszik a gyermekek figyelme, koncentrációkészsége, egyre hosszabb ideig lehet velük együtt dolgozni. Kezdetben 5 - 10, később 20 - 30 percesek lehetnek ezek.

A foglalkozások **felépítése**:

Minden anyanyelvi foglalkozás azonos rítus szerint zajlik.

A bevezető részben a gyermekek gyakorolják nevüket, jelüket, egymás nevét. Beszélgetés keretében számbaveszik a hiányzókat. Az időjárás megfigyelése is a mindennapi feladatok közé tartozik. A megfigyelteteket minden alkalommal képekkel (szimbólumokkal) rögzítik.

A fő részben az adott témakör feldolgozása történik, amelyek hetente változnak. A témakörök mélységének feldolgozását az adott csoport fejlettségi szintje határozza meg.

A befejező részben az értékelés zajlik, de a gyermekeknek a foglalkozás egész ideje alatt folyamatos visszajelzést kell kapniuk.

1.3.3. Az értelmi fogyatékos gyermekek beszéde az óvodáskor végén

Általános követelményeket nem lehet meghatározni, hiszen a gyermekek fejlődésbeli sajátosságai, jellemzői nagymértékben meghatározzák a fejlesztés menetét, eredményeit.

Egy részük az óvodai évek végére megtanítható szavakban, egysze-rú mondatokban beszélni. Közlésük azonban a különféle artikulációs hibák miatt nehezen érthető.

Vannak, akiknél később indul a beszédfejlődés, szavakban, szótöredékekben beszélnek.

Egy kis részük pedig ugyan eljut a beszédmegértés bizonyos szintjére, szituációhoz kötöten viszonylag jól érti a közléseket, kérdéseket, utasításokat, de szavakat még nem mond, csak hangokat hangoztat.

1.4. Játékra nevelés

Adekvát játékhasználatot megtanító, a fantáziát, az elemi kreativitást fejlesztő foglalkozás.

formája: mikrocsoportos, csoportos. esetleg egyéni

ideje: heti 2 – 3 - 5 alkalommal

időtartama: 10 - 15 perc

célja:

a játékkedv felkeltése

- ### az adekvát játékhasználat megtanítása
- ### az egymás melletti tevékenység támogatása
- ### az együttes játék örömeinek felfedeztetése
- ### elemi szerepjátékok, a konstruálás megtanítása
- ### a mozgás, a megfigyelőképesség, a figyelem, az emlékezet, a beszéd, a képzelet fejlesztése
- ### a különböző minőségű, színű, formájú, nagyságú anyagok segítségével ismeretnyújtás a környezet tárgyairól
- ### népi játékok, mondókák, énekes játékok segítségével elemi szabályok megtanítása, a zenei hallás, a ritmusérzék fejlesztése
- ### a játéktevékenység örömforrásának biztosítása
- ### az önálló, elmélyült, kitartó játék segítése
- ### a mintakövetés, modellkövetés, az interakció támogatása.

A személyiség fejlődésében meghatározó szerepe van a játéknak, amely a gyermeki fejlődés velejárója.

Játéktevékenységében tükröződik a gyermeket körülvevő környezet, cselekedeteiben ismert szituációkat utánoz. Kellemes élményei újra és újra megjelennek a játékban, de sérelmei is feloldást nyerhetnek.

A viselkedési szabályok, a társakkal, felnőttekkel való kapcsolat csiszolására is tág teret nyújt a játék.

Az óvoda a percepció és a gondolkodás összeszerveződésének szenzitív időszaka.

A játék alkalmas arra, hogy egyé szervezze az értelmi, érzelmi és társas folyamatokat. Elválaszthatatlan a fejlődés egészétől az érzelmi, értelmi, szociális fejlődéstől tehát.

A játék nem csupán szabadidős tevékenységet jelent, hanem **jelen van minden célzott foglalkozáson** is, a játék ismeretszerző funkcióval bír, nélkülözhetetlen a beszédfejlesztésnél, a mozgásnevelésnél, a finommotorika fejlesztésnél.

A játékra nevelés **együttjátszást, együttes cselekedtetést** jelent, ahol a gyógypedagógus szerepe fokozatosan csökken, helyét a játékkezdeményezés, majd az egyre önállóbb játék veszi át.

A foglalkozás akkor tölti be szerepét, ha a gyermek játéktevékenységében egyre több lesz az olyan elem, amely önálló elgondolásból, a tanult formák alkalmazásából születik.

Játék közben lehetőség nyílik a gyermek mozgásigényének kiélésére épp-úgy, mint a különböző eszközök, anyagok megismerésére. Észrevétlenül szerez tapasztalatot a gyermek a távolságról - közelségről, magasságról - mélységről, megismeri, hogy a tárgyaknak van kiterjedése, nagysága, formája, súlya, puhasága - keménysége, esetleg hangja.

Alkalmat ad arra is, hogy a veszélyérzettel nem mindig rendelkező gyermek megtanulja, hogy vannak balesetveszélyes helyzetek, megismerje lehetősége korlátait, ugyanakkor saját magáról is ismeretek birtokába jut.

1.4.1. Az értelmi fogyatékos gyermek játékának jellemzői

Az értelmi fogyatékos gyermek játékát **nem az életkora, hanem fejlettségi szintje** határozza meg. Tükrözi az adott gyermek sérülés okozta elmaradását, értelmi állapotát.

Játéka nem csupán alacsonyabb szintű, mint a többségi óvodába járó gyermekeké, hanem **minőségileg is más**. Sokszor hiányzik belőle a természetes kíváncsiság, a kreativitás, az alkotás vágya, a fantázia. Gyakran **sztereo-típen rakosgat, a játékát szájába veszi, dobálja**. A már megtanult játékot ön-magától nem fejleszti tovább, **megreked egy adott tevékenységnél**. Ugyanazokat a játéktárgyakat választja mindig a szabadonválaszthatók közül. Gyakran a társánál levő játék megszerzése szolgál örömforrásul.

Előfordulhat, hogy a játék számára **nem bír felhívó jelleggel**. "Nem játszik". Tevékenységéhez nem mindig társul öröm. Nem a játék okozta

kellemes tapasztalat motiválja, hanem tevékenysége többnyire betanult, begyakorolt helyzetekre épül. Egy-egy játékfolyamatot képes kitartóan **monoton** módon ismételtetni. Gyakran hiányzik a kezdeményezés, igényli a felnőtt irányítását, jelenlétét. Meghatározza a játékszintjét, játékkedvét a fejlettségi szintjén túl a gyermek előélete, a családban szokásos viselkedési módok, az, hogy van-e testvére, egyedül játszik-e vagy felnőttel, testvérrel, milyen játékszere van, mennyi hely áll rendelkezésére stb.

Az óvodáskorú gyermekre jellemző, hogy elsősorban a **mozgásos játék-**okat (futkározás, ugrálás, mászás stb.) preferálja. Uralkodó játékforma a **magányos** játék. A fejlesztés hatására megjelenik a **párhuzamos** játék, amikor a pedagógus irányítása mellett utánozza a felnőttet (pl. együtt konstruálnak). Majd **önállóan** is próbál játszani, végül az egymás mellett tevékenykedő gyermekek rövid ideig megpróbálnak **együtt** játszani.

1.4.2. A játék helye az értelmi fogyatékos óvodások nevelésében

Az értelmi fogyatékos gyermek egésznapos tevékenységének legfontosabb eleme a játék, az **értelmes, örömszerző** játékos tevékenység.

Minderre alkalom nyílik a reggeli **gyülekezés idején**, a **játékra nevelés foglalkozáson**, a **szabadban** történő játék, illetve a délutáni irányított vagy **szabad játék** idején.

Szervesen kapcsolódik az óvodai foglalkozásokhoz, amikor a tanult játékos tevékenységet, játékszituációkat felhasználva segíti az egyéb foglalkozások eredményességét. Miközben játszik, megismeri a környező világot és az emberi viszonylatokat. Egyben az ismeretek rögzítésének eszköze. Játék közben átismétli a látott, hallott dolgokat.

Az értelmi fogyatékos gyermek játéka is fejlődésen megy át az óvodáztatás alatt, egy lassúbb, alacsonyabb szintű változáson.

Kezdetben kizárólag a mozgásos játékok jellemzőek. Mozgássorozatokot próbálgat, ismételget a gyermek. Ez segít saját teste, a téri viszonyok megismerésében, segíti az alapmozgások összerendezését.

A tárgyakkal való ismerkedés során a játékokat igyekszik egymással kapcsolatba hozni (ki-be pakol, egymásba rak, épít stb.). Az adott mozgásformák begyakorlását végzi kezdetben cél nélkül, csak a játék örömeért, amelyet a cselekvés vált ki. Később ehhez társul az alkotás öröme is, mint motiváló tényező. A siker újabb próbálkozásra, ismétlésre serkenti, megjelenik a szándékosság, pl. házat, kerítést épít.

Már nem csupán a tárgy határozza meg a cselekvést, hanem a cselekvéshez keres játékot. Az utánzás, a pontosabb megfigyelés tökéletesedése, a szeretett személy mintája lassan előhívja az elemi szerepjátékot, ahol a látott, hallott dolgokat próbálja megismételni.

Tevékenységét hangadással, majd beszéddel -- gyakran "hottentotta" beszéddel kíséri. Lassan játékában a különböző tárgyak alkalmanként más-más szerepet kapnak, pl. a karika hol kormány-kerék, hol tányér.

A körjátékok, népi játékok segítik a beszédfejlesztésen, a ritmusnevelésen túl az elemi szabályok elsajátítását. E folyamat kezdete figyelhető meg csupán az óvodai életben. Pl. megtanulják azt, mikor kell a másik kezét megfogni, elengedni, körbe menni, kifordulni, de azt, hogy a fogónak kell megfogni a menekülőt, vagy a versenyhelyzetet még nem értik.

Megtanulandó játékok

Finommotorikát fejlesztő játékok

- ### ki-be pakolás
- ### válogatás, csoportosítás
- ### építés vízszintesen
- ### építés függőlegesen
- ### építés különböző formájú, anyagú, nagyságú elemekből
- ### építés minta után
- ### illesztés
- ### fűzés
- ### ujjak ügyesítése mondókákkal, mesékkel

A megismerő tevékenységet fejlesztő játékok

- ### képes lottó
- ### szétvágott képek összeillesztése,
- ### hasonlóság, különbség észrevételét segítő játékok
- ### memori
- ### képtörténet kirakása
- ### sorozatok
- ### hallási differenciálást fejlesztő játékok
- ### tájékozódás a hang alapján
- ### tárgyak felismerése tapintás útján

Mozgásos játékok

- ### köralakítás
- ### körbejárás
- ### párválasztás
- ### körjátékok
- ### páros játékok
- ### menetelés, vonatozás, sétálás
- ### egyensúlyozó játékok
- ### célbafutás
- ### egyszerű táncelemek

Játék a szabadban

- ### homokozás
- ### hintázás
- ### csúzdázás
- ### mászókázás
- ### pancsolás
- ### labdagurítás, eldobás, elkapás
- ### futkározás
- ### ugrálás
- ### körjáték a szabadban
- ### hógolyózás, szánkózás, csúszkálás
- ### húzás, tolás

kerékpározás, rollerezés

építés.

Szerepjáték elemei

baba ringatás, etetés, altatás, sétáltatás, öltöztetés

autó tologatás, szállítás, garázsépítés, közlekedési szőnyegen közlekedés

utazás

orvos, beteg

fodrász

főzés

takarítás

boltos

mese dramatizálása

Barkácsolás

felnőttekkel közösen

ismerkedés a bábokkal

A játékra nevelés foglalkozáson a gyermek adott tevékenységéből kiindulva folyik az indirekt tanítás, illetve a pedagógus indirekt kezdeményezésébe igyekeznek bevonni a gyermekeket. Az e foglalkozásokon megtanult játékokat hasznosítjuk a többi foglalkozáson is.

1.4.3.A játékeszközök kiválasztásának szempontjai

a gyermek fejlettségi szintje

az adott feladat

az esztétikum

tartósság, könnyen tisztíthatóság

- ### ne veszélyeztesse a gyermek testi épségét
- ### legyen választási lehetőség
- ### legyen a játék a gyermek számára könnyen elérhető
- ### legyen a játéknak állandó helye
- ### lehetőleg fejlesztő jellegű legyen
- ### megfelelő számban álljon a csoport rendelkezésére.

1.4.4. Elvárások az óvodáztatás végén

- ### ismerjék az alapvető játékokat
- ### legyenek képesek rövid ideig adekváтан játszani
- ### válasszanak maguknak eszközt, használat után tegyék helyre
- ### tanulják meg elkérni a játékot, tudjanak várni
- ### tudjanak egyszerű építményt konstruálni
- ### a szerepjátékok elemei jelenjenek meg játékaikban
- ### ismerjenek dalos játékokat, kapcsolódjanak be a körjátékokba
- ### legyenek képesek rövid ideig együtt játszani
- ### ismerjék a játszótéri játékokat, használják azokat rendeltetésszerűen
- ### ha kell, játékaikat kísérik beszéddel
- ### a tanult játékokat próbálják továbbfejleszteni.

1.5. Ábrázolás és alakítás

A finommotorika fejlesztését, a kéz ügyesítését, a gyerekek ábrázoló készségét fejlesztő foglalkozás.

formája: mikrocsoportos, egyéni

ideje: heti 3 foglalkozás

időtartama: 15 - 20 perc

célja:

- ### kéz és ujjak ügyesítése, mozgékonyáguk fokozása
- ### a kéz izomerejének szabályozása
- ### a célirányos kézmozgások kialakítása

- ### a szem és kéz közti koordináció kialakítása
- ### az ujjak tapintásérzetének fokozása
- ### a csukló, az ujjak laza mozgása
- ### a látás - tapintás - mozgásérzet együttes szabályozása
- ### a dominancia kialakításának segítése
- ### a testséma fejlesztés
- ### az ábrázoló kedv felkeltése
- ### az ábrázolás eszközeinek, a különböző technikáknak megismertetése
- ### a helyes ceruzafogás kialakítása
- ### a figyelem, az emlékezet, az ügyesség fejlesztése
- ### a téri tájékozódás fejlesztése
- ### az analizáló, szintetizáló készség kialakítása
- ### egyszerű ok - okozati összefüggések felismertetése
- ### a beszédképesség fejlesztése
- ### alapszínek és egyszerű formák megismertetése.

A nagymozgások és a finommotorika fejlődése egymással szoros kapcsolatban van. A mozgásos tanulás közben vizuális, akusztikus, kinezetikus, taktilis ingerek fejlesztik a percepciót, hatnak a kognitív funkciókra és a beszédre, segítik a manipulációt.

A vizuális percepció által alakul a látás, tapintás és mozgásérzet együttes szabályozása. Tehát amikor a gyermek kezét kívánjuk alkalmassá tenni az egyszerű feladatok elvégzésére, vagy ábrázolásra, elsősorban az **érzékelés - észlelés** fejlesztését kell elvégezni. Ugyanakkor az **ujjak, a kéz ügyesedésével** kialakult szem - kéz koordinációval fejlődik a forma, szín, nagyság megkülönböztető képesség, a taktilis érzékelés, a soralkotás, osztályozás, elrendezés képessége is.

A különböző minőségű, anyagú, súlyú, nagyságú tárgyak megfogása, elengedése, használata más-más mozdulatot igényel. Másként kell fogni a ceruzát, fésűt, másként csengetni, ajtót nyitni.

A célirányos mozgáskivitelezés érdekében számtalan tanulási helyzetet kell létrehozni. Tág lehetőséget biztosít az **önkiszolgálás** e terület fejlesztésére.

A próba -szerencse alapon szerzett ismeretek, a mindennapi tapasztalatok segítik a gyermeket abban, hogy észrevegye az egyszerű **összefüggéseket** a tárgyak tulajdonságai között, az ok - okozat közvetlen egymásutánisága alapján. A globálisan felhívó jellegű tárgyakkal (személyekkel) kapcsolatba kerülve, azokról sokoldalú tapasztalatokat szerezve fokozatosan képes lesz a részletekre is figyelni, az egészből egy-egy **lényeges részt kiemelni**. Alak - háttér differenciáló képessége is finomul.

A **testséma** fejlődése is szoros kapcsolatban van a mozgás, azon belül a finommotorika fejlődésével is. Megtanulja a saját testén való tájékozódást is.

A **szem - kéz koordináció** fejlesztésének elengedhetetlen feltétele a szem fixáló mozgásának kialakítása, az alakkonstancia, az alak - háttér felfogó képesség, a téri irányok, térbeli viszonylatok fejlesztése.

Mindehhez meg kell erősíteni az érzékelő apparátust, fejleszteni kell a motoros folyamatokat és a nyelvi képességeket.

A különböző fejlesztő játékokkal végzett manipuláció ügyesíti a gyermek finommotorikáját, de igazi alkotókedvüket a festéssel, nyomdázással, gyurmá-zással, tépéssel, rajzolással élhetik ki. E tevékenység során sikerélményhez jutnak, produktumok keletkeznek, ha a gyermek látja alkotásának eredményét.

Fontos, hogy megtanulja az egyes eszközök használatát és szívesen ábrázoljon.

1.5.1. Az értelmi fogyatékos óvodás vizuomotoros készségének jellemzői

A motoros készségek és a percepció fejlettsége alapvető szerepet játszanak a kognitív képességek kialakulásában. Az értelmi fogyatékos gyermekeknél a **mozgásszerveződés** különböző **zavarai** gyakran társulnak az **észlelés** különböző tartományainak **zavarával**.

A vizuális észlelés képessége erősen befolyásolja a gyermek **érzelmi stabilitását**.

Az értelmi fogyatékos gyermek **mozgásos ügyetlensége** a manualitásban is megjelenik. A kézfejlődés üteme lassabb, óvodáskorban is többnyire marokra fogja a tárgyakat. Lassan alakul ki háromujjas és csak hosszas gyakorlás után a kétujjas fogás (csípőfogás).

A két kéz együttes mozgása, a test középvonalának átlépése nehézséget jelent.

A kognitív funkciók sérülése, a pontatlan megfigyelés, a célirányos mozgások kivitelezésének nehézségei, a hibás vizuális emlékezet, a kialakulatlan dominancia, a tartós figyelem, a feladattartás gyengése, szétszórtságuk, nyugtalan magatartásuk nehezíti az ismeretszerzést. A finommozgást igénylő feladatokat erőtlen, pontatlan mozgáskoordinációval oldják meg.

1.5.2.A vizuomotoros készség fejlesztésének feladatai

E foglalkozás **kettős feladatot** lát el: alkalmassá teszi a gyermeket egyre pontosabb **célzott manipulálásra** -- az érzékelés - észlelés - tapintás az ujjak ügyesítésével; másrészt az **ábrázoló kedvet** igyekszik felkelteni, támogatja a gyermek önkifejezését.

Feladatok: olyan tanulási helyzetet kell létrehozni, ahol az ingerek sokol-dalú felvétele, szelekciója biztosított. Fejlesztő játékok, eszközök kiválasztásával törekedni kell a **pontos megfigyelésre**, megtanítani a tárgyak **fixálását**. Megismerik a különböző eszközök **fogását, elengedését, osztályozását** színek, formák, nagyság, súly alapján. Megtanulják a tárgyakat megkülönböztetni **tapintással**. Ismerkednek a pontos **illesztéssel**. **Azonos** tárgyakat csoportosítanak, **különbségeket** vesznek észre. **Párosítanak ritmikus sort** alkotnak. Megismerik a sor-alkotást, felismerik a **hiányt**, megtanulnak pontosan **célozni**. az **alakállandóság** fejlesztését segítik a tapintásos gyakorlatok, az azonos tárgyak válogatása illetve az **egyszerű mértani formák** osztályozása, puzzle játékok, mozaik elemeinek **összeillesztése**. Fejlesztik a vizuális megfigyelő képességet, a **lényeges jegyek** felismerésének képességét.

Ujjtornával ügyesítik a kéz ujjait és az önkiszolgálási feladatok végrehajtása, az egyszerű munkatevékenységek is alkalmat adnak a gyakorlásra. Mindezek a tevékenységek, játékok, a játékra nevelés foglalkozáson az egyéni fejlesztésnél, természetesen más formában, megjelennek.

A szem - kéz koordináció, az alak - háttér differenciáló képesség, az alak-konstancia, a testséma fejlesztés, az ujjak és kéz ügyesítése mellett a gyermek **ábrázoló képességét** is fejlesztik. Különböző anyagok, technikák megismertetésével, együttes tevékenységgel teszik őket alkalmassá arra, hogy örömeiket, élményeiket rajzzal, festéssel, mintázással is ki tudják fejezni

1.5.3. Az ábrázolás, alakítás fejlesztésének lehetőségei

Mintázás

homok	formázás építés formakitöltés
-------	-------------------------------------

víz	töltögetés pancsolás
-----	-------------------------

gyurma	lapítás sodrás gömbölyítés formálás
--------	--

agyag	formálás
-------	----------

Festés

kézzel	tenyérrel öt ujjal ököllel egy ujjal
--------	---

eszközökkel "csumival"
szivacsos flakonnal
szivacs-ecsettel
vastag ecsettel

Nyomdázás szivaccsal
dugóval
terményekkel
játéknyomdával

Papírmunkák gyűrés
tépés
sodrás
ragasztás
nyírás

Rajzolás vastag zsírkrétával
vastag színessel
grafit ceruzával

Vegyes technikák

A felsorolt technikákkal és eszközökkel dolgozhatnak különböző nagyságú, minőségű, térbeli elhelyezésű anyagokon (papír, üveg, tükör, fólia, paraván, tábla, fa, textil stb.). A munka során fontos, hogy ügyeljenek a helyes irányra és a gyermekekkel is igyekezzenek megtanítani a balról - jobbra és a fentről - lefelé haladást.

1.5.4. Elvárások az óvodáskor végén

- ###** tudjon rövid ideig helyhez kötötten tevékenykedni
- ###** alakuljon ki kétujjas fogása
- ###** tudjon pontosan illeszteni

- ### alakuljon ki a megközelítőleg helyes ceruzafogása
- ### tartsa be a papírhatárt
- ### szívesen ábrázoljon
- ### rajzában jelenjen meg a kezdeti emberalak ábrázolás
- ### használja az ábrázolás-foglalkozáson megismert eszközöket
- ### rajzában alakuljon ki a helyes nyomaték
- ### tudjon egyszerű ábrát, ritmikus sort kirakni
- ### munkájában balról - jobbra haladjon
- ### alakuljon ki kezessége, testsémája

1.6. Egyéni fejlesztés

A gyermek speciális nevelési szükségletéhez, a képesség-struktúra egyenetlenségéhez igazodó, sérülésspecifikus fejlesztés.

formája: individuális képességfejlesztés

ideje: naponta

időtartama: 5 - 15 perc a gyermek állapotától, az adott tevékenységtől függően

célja:

- hatásfokozó, erősítő, támogató, kiegyenlítő -- esetleg tehetség-

gondozó tevékenység a tanulási munkatevékenység illetve a közösségi élet nehézségeinek leküzdése érdekében;

- esetleges társuló sérülésekből adódó problémák

kiküszöbölése;

- taktilis, kinezetikus, vizuális, auditív ingerléssel, a játékok, közök felhívó jellegét kihasználva növelni az együttműködő séget, a kitartást, feladattartást, fejleszteni a modális, inter-modális, szeriális észlelést;

esz-
kész-

- a figyelem, az emlékezet fejlesztése a nyelvi zavarok kiküszöbölésére

lése, a beszédszervek ügyesítése, a beszéd indítás;
- a formaérzékelés, alak-háttér differenciáló képesség, a látási -
hallási diszkriminációs készség fejlesztése
- a finommotoros készség, a formakivitelező készség
fejlesztése;
- a megfigyelőkészség fokozása;
- a kognitív funkciók közül a válogatás, csoportosítás, rendezés
(nagyság, szín, forma szerint), analógiák, a rész-egész
viszony
észrevétele. Az analizáló- szintetizáló készség, a szerialitás
fejlesztése.

"...Ahhoz, a szinthez kapcsolódva kell a fejlesztést elkezdni, illetve ott kell fejleszteni, ahol a gyermek még biztonságosan mozog, s a tudás már készségszintű, mert csak így válik lehetőséggé számára az eredményes feladatvégzés" -- írja *Vigotszkij*, s ezzel maximálisan egyet kell érteni.

Az együttműködéshez nélkülözhetetlen a **szándékos figyelem**. Ez olyan szenzoros organizációt kíván, amely minden cselekvésben a lényeges érzékletet különbözteti meg a lényegtelenről. A vizuális figyelmet a kívánt tárgyra kell irányítani. Olyan **játékszituációt** kell biztosítani, amelyben a gyermek velünk szembeni interakciója számára érdekes lesz. A gyermek csak óvatos előrehaladással tapasztalhatja meg egy feladat struktúráját és variánsait, s próbálja az újat a jelenlévő rendszerbe besorolni. Ezért fontos, hogy a feladatok egy adott foglalkozáson belül is bár legyenek változatosak, de ne legyen túl nagy a különbség a régi és újabb feladat között.

A szűk transzfer játéktér, a konkrétság, a generalizáció, átadó képesség csekélyebb volta miatt mindig konkrét, közvetlen, a valóságra irányuló tevékenységet kell végezni. Meg kell tanulniuk hasonlóságot képezni majd általánosítani.

Az egyéni fejlesztésnél éppen a gyermekek sokfélesége miatt **témaköröket megjelölni**, "receptet" adni nem lehet.

De fontos, hogy sor kerüljön a **fixálás**, a **tárgyra irányultság**, a **tárgy** szemmel való **követése**, a **változás** illetve **állandóság** megfigyelésére.

Szerep jut a foglalkozásokon az adott feladathoz illő rövid **mondókák, versek, énekek** mondogatására, **mutatására**.

pl.: ha a testséma fejlesztés a cél, akkor

- "Itt a szemem, itt a szám..."

- sűrű erdő, kopasz mező...

- orrom, orrom, kedves orrom... stb. mondókákat mondatjuk. Ez az emlékezet fejlesztését is szolgálja.

De feladat lehet a **tárgyállandóság** kialakítása a különböző szempont szerinti válogatás, osztályozás, csoportosítás, a sorrendiség kialakítása.

A tárgyakkal történő manipuláció mellett a foglalkozásokon a **képek** is jelentőséget kapnak.

A tárgyat képpel, a képet képpel egyeztetik, észrevetetik a **hiányt, azonosságot, különbséget, változást, rész-egész viszonyt**.

A színek megtanítását, nagyság szerinti csoportosítást, fő fogalom alá rendelését végzik. Mindezeknél a nyilvánvaló nagy különbségtől haladnak az alig észre-vehető felé.

A tárgyon végzett játékos gyakorlatokat igyekeznek síkra lefordítani, képeken, feladatlapokon is felismerni, megmutatni, kiválasztani ugyanazt.

A csoportos foglalkozásokon tanultak elmélyítésére, integrálására is lehetőség nyílik.

Az **önkiszolgálás** részfeladatai pl.: "toalett tréning", egyes ruhadarabok felvétele stb. lépcsőn járás váltott lábbal stb. megtanítása is egyéni fejlesztés során történik.

A helyes ceruzatartás, a helyes nyomaték, az egyszerű ábrák színezése, a bekarikázás, összekötés technikájának megtanítása illetve iskolába induló jobb képességű gyermekek grafomotoros fejlesztése is e foglalkozásokon történik.

Itt tanulhatják meg az **időrendi** sorrendet, az **egyszerű történetek** képek segítségével történő felidézését éppúgy, mint a **bal-jobb differenciálását**, esetleg a névutókat -- ha erre alkalmasak.

Bővül aktív szókincsük, kezd kiépülni **grammatikai rendszerük**, megtanulnak **kérdezni**.

Fontos, hogy a csoportos és egyéni fejlesztés összhangban -- az utóbbi

egyénre szabott -- legyen, hogy kellő időt biztosítson a gyakorlásra, s ne nélkülözze a pedagógiai tudatosságot.

A következőkben rendszerezzük az egyes részterületek fejlesztését szolgáló gyakorlatokat, annak hangsúlyozásával, hogy ezek nem öncélú funkció tréningek, hanem az egész személyiséget fejlesztő tevékenységek. Hisz minden képességfejlesztés hat az észlelés, emlékezet, figyelem, beszéd, gondolkodás fejlesztésére egyaránt.

1.6.1.A mozgásfejlesztésre irányuló gyakorlatok

- a testkép, testfogalom, testséma fejlesztése
- a vestibuláris rendszer fejlesztése; statikus illetve dinamikus - egyensúlyt fejlesztő gyakorlatok (kitámasztás erősítése);
- a két testfél mozgásának összerendezése, posztúra utánzás, téri tájékozódás fejlesztése;
- a mozgás- és beszéd (ritmus) összekapcsolása,
- bizalomerősítés.

1.6.2.A beszédindítást segítő gyakorlatok

- a beszédre való figyelés fejlesztése
- a beszédszervek ügyesítése
- aktív szókincs bővítése
- a verbális és nonverbális jelzések megtanítása
- a grammatikai rendszer kiépítése
- a szerialitás gyakorlása, analógiák alkalmazása
- beszédmegértés segítése
- színek egyeztetése, megnevezése, osztályozás, válogatás, csoportosítás, fő fogalom alá rendezés, jelzők megismertetése
- ritmikus sorok kialakítása.

1.6.3.A megismerő tevékenység fejlesztését szolgáló gyakorlatok

- az érzékelést, észlelést fejlesztő gyakorlatok (modális, intermodális, szeriális észlelés fejlesztése),
- a figyelem, megfigyelőképesség fejlesztése, a figyelem tartósságának fokozása, a lényeges - lényegtelen dolgok megkülönböztetése, késleltetett figyelem kialakítása,
- az emlékezet fejlesztése, a felidézés segítése az azonosság - különbség felismerése, összehasonlítás
- a rész - egész viszony érzékeltetése
- hiány felismerése, változás észrevétele
- analízáló - szintetizáló készség fejlesztése
- fő fogalom alá rendelés
- analógiás gondolkodás fejlesztése
- a szerialitás fejlesztése.

1.6.4.A vizuomotoros koordináció fejlesztését szolgáló gyakorlatok

- ujjak ügyesítése
- kézügyességet fejlesztő gyakorlatok
- fixációs gyakorlatok
- a szem - kéz koordináció fejlesztése
- a szenzomotoros koordináció fejlesztése
- az ábrázoló készség fejlesztése, helyes ceruzafogás, kellő nyomaték kialakítása, a rajzkészség fejlesztése
- a téri orientáció, alak - háttér differenciáló készség fejlesztése.

1. 7. Zenei nevelés alapjai

Ez a foglalkozás lehetőséget nyújt a zene, a ritmus személyiségformáló szerepének megalapozására.

formája: csoportos, mikrocsoportos, egyéni

ideje: alkalomszerűen, illetve heti 2 alkalommal

időtartama: a gyermek igényének megfelelően 5 - 10 perc

célja:

- ### a zenei érdeklődés felkeltése
- ### a környezet hangjainak felismerése, differenciálása
- ### utánzásra késztetés
- ### a ritmusérzék fejlesztése
- ### a gyermek érzelmi életének alakítása, a gátlások oldása
- ### a zenei hallás fejlesztése
- ### hangulatkeltés, motiválás
- ### a beszéd, mozgás, zene, játék összekapcsolása, egymás hatásának erősítése
- ### a nagyon egyszerű népi mondókák, versek, énekek megtanítása
- ### a zenehallgatás megszerettetése
- ### a csend, a zörejek, a zene szerepének értékelése.

Az értelmi fogyatékos gyermek életét végigkíséri a zene. A zene megnyugtató, elringató, figyelemfelkeltő, motiváló szereppel bír.

Az a gyermek, aki a születése pillanatától élvezzi az édesanyja megnyugtató beszédét, halk énekét, aki megtapasztalja a csend jelentőségét -- és nem állandóan szóló rádió, TV háttérzaja mellett él -- igényli a zenét, illetve később maga is szívesen énekel.

Ezért fontos, hogy tudatosan építse ki a felnőtt közösség azt a légkört, ahol a zenének is szerepe van.

Már a **zörejek** fontos szerepet játszanak a gyermek ismeretszerző folyamatában. A többször ismétlődő zörejhangokból mozgásokra, eseményekre tud következtetni (megérkezett valaki, ebédelünk stb.). Maguk

is keltenek zörejeket játékuk során. A felnőtt felhívja a figyelmet a környezetben keletkezett váratlan zörejekre (mentő, autó, útfűrés, telefoncsörgés stb.).

A **beszéd** és a zene szoros kapcsolatban van. A beszéd tempója, a ritmus, a hanglejtés, a hanghordozás, a hangmagasság más-más jelzéssel bír a gyermek számára. **Érzelmi hatása** különös jelentőséggel bír.

A kisgyermeket **zenei hangok** tömege veszi körül, ebből az értelmi fogyatékos óvodás életében az **ének** játszik óriási szerepet.

A **hangszer** is szerepet kaphat, mert élményt jelent a gyermeknek a felnőtt furulyázása, gitározása, sőt ő maga is megismerkedik a különböző hangszerekkel, azonban az énekhang közvetlen személyes kapcsolatot teremtő játékot, mozgást kísérő szerepe nagyobb. Az egyszerű mondókák, dalok a magyar beszéd hanglejtését, ritmusát pontosan követik. A dalokat elsősorban a magyar népdal-kincsből válogatják.

A dalok szolgálhatják a hangulatkeltést, **zenehallgatásként** énekelhetnek. Ilyenkor a szöveg is érdekes lehet, míg máskor a szöveg jelentéktelen. Az óvodában alkalmazott mondókák, énekek hangsúlya, lüktetése, ritmusa, szövege, hanglejtése, dallama, mozgásossága egyaránt jelentőséggel bír.

A dalokat először a felnőtt éneklő, a gyerek figyel, vele örül, újra és újra kéri. Tehát egy-egy mondóka vagy dal önmagában is öröm, de igazi örömet a sokszori ismétlés ad. Fokozza a gyermek érdeklődését, a szép, tiszta felnőtt éneklés, a tempóváltoztatás, a halkabb, hangosabb előadásmód. A pedagógus mimikája, gesztusai esetleg bábok alkalmazása fokozhatja a hatást.

1.7.1 . A zenei nevelés helye a gyógypedagógiai óvodában

A felnőtt minden olyan alkalommal énekelhet, amikor a gyermekek jó közérzettel tevékenykednek, szabadon játszanak. Tehát nem csupán a kötött foglalkozáson. Használhatja motiválásként a gyermek megnyugtatóására, akár jutalmazhat is vele. Az éneklés a felnőtt és gyermek közötti személyes kapcsolatot elmélyíti, közös örömszerzés forrása.

Az értelmi fogyatékos óvodások életében a **hőcölő, lovagoltató énekek, mondókák** fordulnak elő gyakran. Ezeknél a dal, a mondóka

lücktetését mindig mozgás kíséri. A gyermekek nem értik a dalok mondanivalóját, de érzik ritmusát, élvezik dallamát, tempóját, a keletkező feszültséget. A gyakorlások, ismétlések során várják a "csattanót". Ezeknél a játékos együttléteknél a testi kapcsolat is fontos.

A gyermek képzelete fejlődésével ő is utánozza a felnőttet, eljátsza babával, társaival az ismert dalt.

A mindennapok során számtalan mód nyílik az éneklésre. A motiváción túl meséskönyv nézegetésekor **körjáték** játszásánál, altatásnál énekelhet a pedagógus. Ilyenkor csak egy-két ismétlést alkalmaz, addig énekel, míg a gyermekek figyelik az énekszót.

Az élő zene az énekhangon túl **hangszerek** is szerepelnek az óvodában. A felnőtt hangszeres játékának hallgatásán túl maguk is megszólaltatnak hangszereket, a közös éneklést **egyenletes lücktetéssel** kísérik, tapsolnak, dobolnak, körbe járnak a dalra.

A gyermekek a kedvenc énekeket, mondókákat megpróbálják énekelni, dúdolni, imitálni. Sokszor csak a dallam foszlányai ismerhetők fel és a dalt kísérő mozdulat mutatásával jelzi a gyermek, mit szeretne hallani.

Bár hangsúlyoztuk, hogy a Kodály-módszernek megfelelő egyszerű, kis hangterjedelmű dalokat alkalmazzák elsősorban, azonban a speciális nevelési szükségletű gyermekeknél, ha az utánzásra készítés a cél, alkalmazhatók a jól mutogatható, bonyolultabb dalok is. Itt a cél nem a pontos intonáció, hanem a mozgás utánzása.

A sérült gyermekek beszédfejlesztésénél is fontosak a mondókák, énekek. Sokszor ezek kulcsszavai jelentik a gyermekek első önálló szavait is.

A ritmusfejlesztés során az egyenletes lücktetésen túl érzékeltetik a **gyors és lassú ritmust, a magas és mély hangokat.**

Az óvodások szívesen énekelnek, sok mondókát ismernek, képesek a dallam alapján felismerni kedvenc dalukat, szívesen vesznek részt mozgásos, énekes játékokban.

Feltétlenül indokolt a zenei nevelésre nagyobb hangsúlyt fektetni harmonikus személyiségfejlődésük, életük teljesebbé tétele érdekében.

1.7.2. Elvárások az óvodáztatás végére

- ismerjék fel a tanult énekeket
- szívesen vegyenek részt dalos játékokban
- szívesen énekeljenek
- tudjanak egyenletes lüktetéssel kísérrni egyszerű dobbal
- ismerjék a hangszereket.

1.8. Kiegészítő speciális terápiák

Ezek a terápiák **speciális képzettséget igényelnek**, és az adott közösség igénye, lehetősége szabja meg az alkalmazást.

E terápiák közül feltétlenül szükséges a **logopédiai foglalkozás**, illetve a **gyógytestnevelés**.

Ezen kívül fontos lehet a mindennapos nevelést kiegészítő:

1.8.1. Terápiás célú lovagoltatás

A lovagoltatás körülményeinél fogva alkalmas a korábban megismert, el-sajátított mozgássémák korrigálására, finomítására, az új helyzetekhez igazodó mozgások megtanítására, gyakorlására. A gyermek és a ló kapcsolata, a vele való együttes mozgás, a ló ápolásában való részvétel érzelmi kötődést hoz létre, segít a félelmek leküzdésében. Ugyanakkor hozzájárul az egyensúlyérzék

és a ritmusérzék fejlesztéséhez. A figyelem, a koncentráció képesség, a fegyelem, az alkalmazkodó képesség, az egymásra figyélés szintén fejlődik a lovaglaskor.

A ló mozgása már önmagában is hat a lovagló mozdulataira.

A rendszeres terápiás lovagoltatás a lóháton végzett egyensúlyozó gyakorlatok hatnak a gyermek mozgáskoordinációjára.

1.8.2. Speciális úszás, vízhez szoktatás

E foglalkozás során nem feltétlenül a különböző úszásnemek elsajátítása történik, hanem elsősorban vízhez szoktatás, vízben történő

mozgás, játék, az úszás előkészítése. A vízben való tartózkodás, megnyugtató hatású, örömteli helyzet, melyben könnyebben elsajátítják a különböző mozgásformákat, az elért eredmények sikerélményhez juttatják őket. Megtanulnak a vízben félelem nélkül mozogni, a víz alá merülni, siklani, az ügyesebbek úszni.

1.8.3.Zeneterápia: A zene, a dallam, az éneklés, a kellemes hangingerek ismétlésével, sokféleségével a beszédfejlesztés, a kommunikáció, a figyelemfejlesztés és a megnyugtató eszköze a sérült gyermek személyiségformálásában. A foglalkozásokat végigkíséri az éneklés. A dalanyag az évszakokhoz, az ünnepnapokhoz, különböző alkalmakhoz, vagy a pillanatnyi helyzethez igazodik.

Hatásmechanizmusa a következőkből áll:

- A zene emóciókat mobilizál,
- Növeli a percepció érzékenységet,
- Figyelemkoncentráló és figyelemterelő hatású,
- Regresszív hatású,
- Élménykonstruációs folyamatokat indukál,
- Segíti az interperszonális kommunikációt.

1.8.4.Szenzoros integrációs terápia: tervezett és kontrollált szenzoros ingereket nyújt abból a célból, hogy kiváltsa az ingerekkel kapcsolatos adaptív válaszokat és ily módon emelje az agyi mechanizmusok szervezetségi szintjét. Az agytörzsi mechanizmusokra hatva, elsősorban proprioceptív, taktilis, és vestibuláris ingerlést alkalmazva az izom tónusának normalizálására, a vestibuláris posztkuláris alkalmazkodás javítása érdekében.

1.8.5.Sindelar- program: óvodásoknak szóló azon részeit használjuk, amelyek szem előtt tartják az adott csoporthoz tartozó (4-7 év) gyermekek egyéni fejlettségi szintjét, értelmi befogadóképességét és adaptálható értelmileg akadályozott óvodásoknál is.

1.8.6. Kutyaterápia: olyan foglalkozások, melyben a gyermek komplex felmérését követően életkorának- értelmi képességeinek és érdeklődésének megfelelően fejlesztjük játékos, mozgásos feladatokkal, speciálisan képzett kutya bevonásával. A kutyaterápiás programokban résztvevő személyek, gyermekek létszámát meghatározza a terem nagysága, a gyermekek szükségletei és képességei és a szükséges segítők száma is.

VIII. Szervezeti és időkeretek

A speciális óvodákba a gyermekek a szülő kérésére és a Tanulási képességet Vizsgáló és Rehabilitációs Bizottság javaslata alapján kerülnek.

A **vegyes életkorú és kórformájú csoport** az optimális.

A pedagógiai program legfőbb jellemzője a **rugalmasság**. Ez jelenti az év folyamán az egyes tevékenységek aránybeli eltolódását éppúgy, mint a napirenden belüli rugalmas kereteket.

Mivel az értelmi fogyatékos óvodások spontán tanulása is sérült, indokolt, hogy a többségi óvodáktól eltérően kötött, tehát az egész csoport számára kötelező foglalkozások, illetve mikrocsoportos, egyéni fejlesztő foglalkozások váltsák egymást.

Mindezek mellett a **játék**, az elmélyült játéktevékenység lehetőségeit is biztosítani kell.

Az egésznapos tevékenység során megteremtik a megfelelő kereteket a **mozgásigény** kielégítésére csoportos foglalkozások, szabadban végzett játék, tornázás, kirándulás segítségével, azzal a céllal, hogy a gyermek természetes igényévé váljon, beépüljön szokásrendszerébe, s mert a "gyökerek" kiépítése a munka alapja.

A mozgásos tanulás a tanulás többi területével is szoros kölcsönhatásban van.

A fejlesztőmunkánkban kiemelt szerepe van az **önállóságra** nevelésnek.

Az óvodába kerüléskor e terület fejlesztése nagyobb időkeretet kap, mint az értelmi nevelés, a későbbiekben az arány megfordul. Megfelelő időt, teret, sok-sok próbálkozást kell biztosítani a fokozatosság elvét szem előtt tartva a gyermekeknél.

A higiénés szokások kialakítása, a helyes táplálkozás, a szabadlevegőn való tartózkodás, a helyes öltözködés szolgálja az **egészséges életmódra** nevelést, azt, hogy az óvodások teherbíró képessége, edzettsége, a betegségekkel szembeni ellenállása, fizikai erőnléte fokozódjon. Gondoskodnak arról is, hogy vízhezszoktatással -- az úszás elemeinek oktatásával -- terápiás lovaglással, kirándulással, I is egészséges életmódra neveljék őket.

A szülőket is próbálják befolyásolni közös programok, kirándulások alkalmával.

A többségi óvodásokkal, egészségesek közösségével tervezett közös programok, versenyek, vetélkedők számtalan lehetőséget rejtenek magukban.

A mozgás, a célzott foglalkozások, a környezet kínálta spontán tanulási helyzetek hozzájárulnak az **érzelmi neveléshez**.

E terület az óvodánkban kiemelt jelentőségű.

A szokásrend, a mindennapok ritmikus ismétlődései tagolják az óvoda életét. Az óvodáskorú gyermek igényli az ismert és áttekinthető, ismétlésekkel tagolt **napirendet**, a biztos támpontokat. Ezekben természetesen lehetnek kivételes alkalmak, mint az ünnepi készülődés ideje, vagy az ünnepek.

Az értelmi fogyatékos kisgyermek életében a napi ritmuson túl a megszo-kott kereteknek is nagy jelentősége van.

A 2 gyógypedagógus együtt van jelen a csoportban, illetve a délelőtti folyamán az egyik csoportos foglalkozást vezet, míg társa egyéni fejlesztést végez.

A gyógypedagógus fejlesztő munkáját segíti a gyógypedagógiai asszisztens(gyermekfelügyelő), aki a gyermekek szabad játékát is képes irányítani, segíteni.

A kötött foglalkozások, az önkiszolgálásra nevelés célzott foglalkozásai, a levegőztetés délelőtti zajlanak. A délutáni alvás után a gyakorlásra, szabad játékra van lehetőség.

Az egyes **foglalkozások időtartama** függ az adott gyermekcsoport fejlettségétől, a témától, illetve az egyes gyermekek aznapi állapotától. S így 5 - 15 - 20 perces foglalkozások lehetnek.

A foglalkozások azonos rítusok szerint indulnak (teremrendezés, énekes névsorolvasás, hiányzók felismerése, időjárás megfigyelése). A gyógypedagógus törekszik a **játékosságra**, a gyermek életkori, fejlődésbeli különbségeinek figyelembevételére már a tervezés idején is.

A fejlesztés során folyamatos ellenőrzéssel győződik meg az eredményességről.

Lehetőséget biztosít az elmélyült tevékenységre, biztosítja az értő figyelmet, differenciált feladat adással, sokoldalú megközelítéssel, sok gyakorlással segíti az ismeret elsajátítást.

Ez cselekedtető tanulásirányítás.

A csoportos és egyéni foglalkozások, a pihenésre, nyugodt étkezésre, tiszt-tálcodásra, az önállóságra fordított idő megfelelő aránya biztosítja a gyermek optimális fejlesztésének, s a túlterhelés illetve üresjárat kiküszöbölésének.

A tevékenységi formák ritmikusan ismétlődnek, a gyakorlásra, az ismétlés-re kellő időt biztosítva, a gyermek spontán megnyilvánulásait is figyelembe véve.

A tematikus feldolgozásnak megfelelően az egyes témák feldolgozási ideje 1 hét, vagy ennél hosszabb ideig is tarthat.

Figyelembe veszi a pedagógus azt a tényt, hogy a tanulás az óvodások számára kapcsolatfelvétel, és a világgal való együttműködés kiegészítését jelen-ti. Ez a világ számukra mérték és tükör, mely személyiségük épülés szempont-jából és mint tananyag az életben való eligazodáshoz feltétlen és egyaránt szükséges.

A szorgalmi idő szeptember 1.-től június közepéig tart.

IX. Ellenőrzés, értékelés

1. A gyermek fejlődési ütemének ellenőrzése

A pedagógus a tanév elején **pedagógiai megfigyeléseit** írásban rögzíti (fejlődési lap + pedagógiai jellemzés). Mindezek, és a gyermek

gyógypedagógiai - pszichológiai - orvosi vizsgálati lelete alapján készíti el a gyermek **egyéni terápiás tervét**, s tervezi a csoport munkáját.

Munkájára jellemző a **folyamatellenőrzés**: a pedagógiai vizsgálatot félévkor, évvégén megismétli.

A nevelőtestület rendszeres **esetbeszélésein** team munkában keresik a lehető legjobb megoldást egy-egy gyermek esetében. Ez a team gyakran kiegészül a gyermeket kezelő szakorvossal, pszichológussal.

A tanköteles gyermekek a Tanulási képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság iskolaérettségi vizsgálatán vesznek részt. A Bizottság véleménye, a gyermekkel foglalkozó pedagógus és a szülő véleménye alapján kezdi meg a gyermek tanulmányait általában a középsúlyos értelmi fogyatékosokat nevelő általános iskolában. Néhány jól fejlődő gyermek az enyhe értelmi fogyatékosokat nevelő általános iskolába kerül, illetve van aki felmentettként további gyógypedagógiai óvodai ellátást kap.

A szülők a napi beszélgetések, a szülői értekezletek, a gyermek kiállított munkái, illetve az évi 2 alkalommal megrendezett "**nyílt nap**" során - és az azt követő konzultáción győződhetnek meg gyermekük fejlődéséről.

Az óvodai nevelés végére elérendő célok, követelmények

A gyógypedagógia óvodában a követelmények fejlettségi szintet jelölnek. Az óvodai fejlesztés, nevelés végére a tanköteles korú gyerekeknek a következő fejlettségi szintet kell elérniük:

Nagymozgás:

- járásuk, futásuk harmonikusabbá válása,
- alapmozgások kis segítséggel történő végrehajtása,
- saját testen, térben tájékozódás.

Finommozgás:

- szem-kéz koordináció összerendezettebbé válása,
- ceruzafogás biztosabb kialakulása.

Önkiszolgálás:

- önkiszolgálási feladatokból néhányat el tudjanak végezni
- szobatisztaság kialakulása, szükségletek jelzése,
- önállóan, kanállal étkezés, pohárból ivás,
- egyszerű munkajellegű – napi teendők – feladatok végrehajtása.

Szociabilitás:

- kontaktuskészség kialakítása, hosszabb ideig való együttműködés,
- kiscsoportban foglalkoztathatóság, közös tevékenykedés,
- figyelem rövidebb ideig tartó leköthetősége,
- környezetük néhány eszközének adekvát használata,
- szűkebb környezetben tájékozódás.

Beszéd:

- egyszerű, gesztusokkal kísért instrukciók megértése, követése,
- egyszerű, szituációhoz kötött cselekvések utánzása,
- színek, formák, nagyság cselekvésben történő egyeztetése,
- tárgyat tárggyal, képet-tárggyal, képet képpel történő egyeztetése,
- egyszerű cselekvések felismerése képeken.

A továbblépés módja

A tanköteles korú gyermek a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság kontrollvizsgálatán vesz részt. A szakértői vélemény javaslata alapján a pedagógus a szülővel keresi a gyermek további fejlesztésének lehetőségeit.

Legtöbb óvodásunk tanulmányait a sajátos nevelési igényű, értelmileg akadályozottakat nevelő általános iskolában folytatja.

Néhány jól fejlődő gyermek a tanulásban akadályozottakat nevelő általános iskolába kerül, illetve felmentettként további gyógypedagógiai óvodai ellátást kap – 8 éves koráig. A pervazív zavarban szenvedő, autisztikus gyermekeink az intézményünkben működő speciális fejlesztő csoportba kerülhetnek

2. A programellenőrzés és értékelés rendszere

Az **ellenőrzési formák:** folyamatos megfigyelés, feljegyzések készítése, munkaközösségi megbeszélések, a gyermekek cselekedeteinek,

viselkedésének elemzése, fejlődési tesztek végzése, felmérések, nyomkövetések. Az iskolai bevalás vizsgálata.

Az **ellenőrzésben résztvevők:** munkaközösségvezető, **intézményvezető.**

Az ellenőrzés részben **folyamatos**, részben ciklusonkénti, pl. bizonyos célzott ellenőrzés: szokások elsajátítása, erőfeszítés, munkában való részvétel; vagy egyes fejlesztési terület eredményei.

Másrészt **évenkénti:** a magatartás, a viselkedés változása, a képességek fejlődése, a továbbhaladás lehetőségei stb.

Három évente: az értékek elfogadása és az azzal azonosulás, a program erényei, hibái, az esetleges újabb kihívásoknak való megfelelés szempontjai alapján.

Felhasználásra kerülnek az óvodában rendszeresen hospitáló hazai és külföldi kollégák tapasztalatai, esetleges kritikái.

X. Kapcsolatok

Az óvodai csoport szerves része az intézménynek, szervezetileg az alsó tagozat munkaközösségébe tartozik. Így az óvodai csoport felnőtt dolgozóinak közvetlen felettese az alsós munkaközösség vezetője. A csoport munkáját megbízás alapján a csoportvezető gyógypedagógus irányítja.

Szervezeti leírás

Az óvodai csoportot a csoportvezető gyógypedagógus irányítja a napi munkák területén. Szervezi a csoport foglalkozásait, elkészíti a szükséges fejlesztési terveket, melyeket átad a munkaközösség vezetőnek. A csoport többi felnőtt dolgozójának napi beosztására javaslatot tesz és irányítja az ő feladatvégésüket.

Társadalmi kapcsolatok

- Az óvoda kapcsolatot tart fenn az Önkormányzat többségi óvodáival, illetve speciális óvodákkal, integrált óvodákkal,
- Szoros kapcsolat fűzi a szakmai szervezetekhez, pl. Magyar Gógypedagógusok Egyesülete, a szülő szervezetekhez, a helyi adottságoknak megfelelő egyesületekhez, alapítványokhoz, kapcsolatot

tart a bölcsődékkal, speciális bölcsődei csoportokkal, korai fejlesztést végző szakemberekkel, azokkal az iskolákkal, amelyekben a volt óvodások tovább tanulnak (utógondozás, nyomonkövetés).

Szoros munkakapcsolatban van a tanulási képességet vizsgáló és rehabilitációs bizottságokkal és a nevelési tanácsadóval.

A lehetőségekhez mérten további hazai és külföldi szakmai kapcsolatokat alakít ki.

Zárógondolatok

A Bartos Sándor Óvoda, Általános Iskola és Előkészítő Szakiskola és EGYMI óvodai csoportjának nevelési programja a családban élő, speciális óvodába járó, értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban akadályozott (értelmi fogyatékos) óvodások nevelését hivatott segíteni.

Bár gyermekeink elsősorban gyermekek, óvodások, akik speciális nevelési szükséglettel bírnak, óvodai programunk jelentősen eltér a többségi óvodás programtól.

Ez az eltérés elsősorban azzal magyarázható, hogy a gyermekek spontán tanulása sérült, idegrendszeri sérülésük miatt meg kell tanítani őket mindazokra -- sokszor direkt módon -- amelyeket a gyerekek a többségi

óvodában az egésznapos játék, illetve a foglalkozásokon indirekt módon sajátítanak el.

Természetes kíváncsiságuk alacsonyabb szintje illetve hiánya miatt nem várható, hogy önként kapcsolódjanak be egy foglalkozásba, ezért a részvételük egy-egy foglalkozáson kötelező.

Ugyanakkor a program legfontosabb tulajdonsága a rugalmasság. A gyógypedagógus dönti el a gyermekcsoport, illetve az adott gyermek alapos ismerete birtokában, hogy melyik foglalkozásformát választja, hogy egy-egy foglalkozás mennyi ideig tart, az ismeretnyújtásban - szerzésben milyen mélységig jutnak el.

Mindehhez nagyon jól képzett szakemberre, a gyermek feltétlen elfogadására van szükség, hogy tanítványaink szocializációjának érdekében mindent megtegyünk, bennük az összetartozást, a problémamegoldó készséget, az önértékelést, a humort is fejleszthessük a kognitív funkciók fejlesztésén túl úgy, hogy az alapvető gyermeki tevékenység, a játék szerepe megmaradjon.

A foglalkozások egymással igen szoros kapcsolatban vannak. A foglalkozásokon szereplő témakörök elkülönítve is feldolgozhatók, de komplex módon is, amikor egy adott témához rendeljük a képességfejlesztést, s a foglalkozások nem különülnek el.

Az fontos, hogy bármilyen feldolgozási módot választunk, a gyermek és speciális nevelési szükséglete a meghatározó.

Pedagógiai adatkezelés

Az adatrendszer az, ami segíti a program lebontását, megvalósítását.

A gyermekcsoport szokás és szabályrendszerét, eseménytervet, pedagógiai tématervet készítünk.

Minden gyermeknek személyi irattartója van, amelyben a rá vonatkozó összes eseményt, megfigyelési eredményt, fejlődési jellemzőt bejegyezzük.

Diagnosztikai mérést végzünk az óvodában lépéskor, majd egy év elteltével, valamint az óvodai időszak végén. Célunk, hogy ezzel mérhessük a hozzáadott pedagógiai értéket.

A nevelési program értékelése, felülvizsgálata, érvényessége

A programban megfogalmazott célok és feladatok megvalósítását a nevelőtestület minden év végén vizsgálja.

A megvalósulás szintjét összevetjük a gyermek egyéni fejlődésének menetével, ezt elemezzük, értékeljük.

A program felülvizsgálatát kezdeményezheti jogszabály, a nevelőtestület, a fenntartó, a szülői közösség, a diákönkormányzat.

Az óvodai nevelési programot a nevelőtestület fogadja el, a szülői közösség és a diákönkormányzat véleményének és javaslatainak figyelembevételével, a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.

Érvényessége korlátlan idejű, de felülvizsgálatát legalább 5 évente meg kell valósítani.

Tartalomjegyzék

Ajánlás	
Bevezető	
I. A korai segítségnyújtás gyógypedagógiai óvodai nevelés indokoltsága	5
Az iskoláskor előtti nevelés rövid történeti áttekintése	7
II. A gyógypedagógiai óvoda nevelési koncepciója	10
A fejlesztés legfontosabb területei	10
III. Fejlesztési célok	12
IV. Tartalom	15
Foglalkozási formák a gyógypedagógiai óvodában	15
A foglalkozások heti rendszeressége	17
Szokások kialakítása	17
Képességfejlesztés a célzott foglalkozásokon	23
1. Útban az önállóság felé	23
2. Mozgásfejlesztés foglalkozás	29
Az értelmi fogyatékos gyermek mozgásának jellemzői	30
Az óvodába kerülő gyermek mozgásának jellemzői	31
A mozgásfejlesztés területei	32
Elvárások az óvodáskor végén	37
3-Beszédfejlesztés és környezeti nevelés	38

Az értelmi fejlődésükben középsúlyos fokban sérült gyermekek beszédfejlődési sajátosságai	40
Az óvodába kerülő gyermekek beszédfejlődési sajátosságai	41
Témakörök a környezet megismerésére	44
A beszédfunkciók fejlesztése és korrekciója	46
Az értelmi fogyatékos gyermekek beszéde az óvodáskor végén	47
4. Játékra nevelés	48
Az értelmi fogyatékos gyermek játékanak jellemzői	50
A játék helye az értelmi fogyatékosok nevelésében	51
Megtanulandó játékok	52
Elvárások az óvodáztatás végén	54
5. Ábrázolás-alakítás	55
Az értelmi fogyatékos óvodás vizuomotoros készségének jellemzői	57
A vizuomotoros készség fejlesztésének feladatai	58
Az ábrázolás alakítás fejlesztésének lehetőségei	59
Elvárások az óvodáskor végén	60
6. Egyéni fejlesztés	61
A mozgásfejlesztésre irányuló gyakorlatok	64
A beszédindítást segítő gyakorlatok	64
A megismerő tevékenység fejlesztését szolgáló gyakorlatok	64
A vizuomotoros koordináció fejlesztését szolgáló gyakorlatok	65
7. A zenei nevelés alapjai	66
A zenei nevelés helye a gyógypedagógiai óvodában	68
8. Kiegészítő terápiák	70
V. Szervezeti és időkeretek	72
VI. Ellenőrzés, értékelés	76

1. A gyermek fejlődési ütemének ellenőrzése	76
2. A programellenőrzés és értékelés rendszere	76
VII. Személyi ellátottság	78
VIII. Tárgyi feltételek	79
IX. Kapcsolatok	80
Zárógondolatok	83
Tartalomjegyzék	84